

HAARLEM 2012 ROZE STAD

Roze Out in Haarlem

Verkendend onderzoek naar de behoeften van
homo- en biseksuele mannen en vrouwen en transgenders vanaf 55 jaar in Haarlem

Stichting Haarlem Roze Stad 2012

VOORWOORD

Van onderzoeksbureau HvR hebben Maria Rijnveld en Hildebrand Konijn de volgende motieven om aan het onderzoek mee te werken:

In elk woonzorgcentrum wordt gepest. Een woonzorgcentrum met uitsluitend Roze 55+ zal hierop geen uitzondering vormen. Dus als het alleen ging om het tegengaan van pesten dan had ons bureau niet zoveel onbetaalde tijd in dit onderzoek gestopt. We hebben, zelf hetero zijnde, veel extra tijd in dit onderzoek gestopt omdat het hier niet gaat om pesten maar om het uitsluiten van een groep mensen om wie ze zijn.

Toelaten dat een groep mensen wordt buitengesloten is in feite een vrijbrief geven om zelf ook buitengesloten te worden. Daar zijn vast wel redenen voor te bedenken door anderen. Wij maken niet zelf uit waarom we worden buitengesloten en dat is ook het enge eraan. In die zin heeft het bureau uit eigenbelang meegewerkt aan dit onderzoek.

Ook hebben we aan dit onderzoek meegewerkt omdat we een aantal vriend(inn)en hebben die roze zijn. Bij de gedachte dat we die in het woonzorgcentrum niet meer zouden zien missen we ze nu al. Een woonzorgcentrum waarin respect is voor alle aspecten van mensen is goed voor alle bewoners. Opnieuw speelt eigenbelang dus een rol.

O ja, voor diegenen die dit niets zegt. Uitsluiten leidt tot ziekte en dat drukt op de gezondheidszorg en is duur. Als belastingbetalers scheelt erkenning voor roze 55+ ons dus ook nog geld... we komen maar niet af van dat eigenbelang bij dit onderzoek. Vooral niet omdat we er ook nog eens met veel interesse aan hebben gewerkt en we veel positieve reacties kregen binnen onze hele kennissenkring. We vonden het meer dan waard.

De motieven van Rineke Mesman, vrijwilliger Haarlem Roze Stad en roze 55+ om aan het onderzoek mee te werken:

Als ervaringsdeskundige, als oud-politica en nu dus als vrijwilliger van Haarlem Roze Stad is mij er veel aan gelegen bij te dragen aan het tegengaan van uitsluiting van wie dan ook en dat op de politieke en maatschappelijke agenda te houden. Dit onderzoek vormt daar een onderdeel van en is voor mij persoonlijk een hernieuwd bewustzijn van mijn eigen aandeel in zichtbaarheid en erkenning van het roze zijn, maar ook welke andere actoren hier een grote rol in kunnen vervullen.

Dankwoord

We danken de mensen met wie we in ons vooronderzoek hebben gesproken. Vooral voor de inspiratie die zij ons gaven om door te gaan met het onderzoek. We spraken met de volgende personen.

mevr. G. Doornebal	Woonzorgcentrum Het Reinaldahuis
mevr. J. Hagen en mevr. E. Paap	Stichting Sint Jacob
mevr. M. Van Steijn	Stichting SHDH
mevr. C. Schoorl	Stichting Zorgbalans
mevr. A. Tijdink en mevr. H. Stol	Thuiszorg van Zorgbalans vestiging Koninginneweg
mevr. M. Schenderling en mevr. A. Kamerling	Thuiszorg van Zorgbalans vestiging Schipholweg
dhr. T. Panneman	Spaarnestad Thuiszorg
dhr. J. Carriere	Welzijnswerk DOCK
mevr. M. Stricker en mevr. M. Van Geens	Welzijnswerk Haarlem Effekt

mevr. I. Ratcheva
mevr. M. Van Linschoten
mevr. dr. J. Schuyf
dhr. A. Koolwijk

Flexicura Thuiszorg
Landelijk COC Amsterdam
Movisie (kenniscentrum) Utrecht
Roze dagbesteding De Rietvinck Amsterdam

Veel hulp hebben we gehad van de focusgroep. Niet alleen hebben zij vier avonden lang het beste van zichzelf gegeven, ze waren ook de spin-off van het uitzetten van de vragenlijst. Bedankt Bärbel, Gerard, Han, Karmin, Kees, Mariëlle, Ruud, Vera en Veronique.

We bedanken ook Mary, Truus en Peter voor het uitproberen van de vragenlijst en hun taalkundige verbeteringsuggesties.

Wij danken het bestuur van Haarlem Roze Stad omdat zij de ouderen 55+ als een van de speerpunten opnamen in hun beleid.

En tenslotte de gemeente Haarlem die met een kleine bijdrage uit de Koploperssubsidie in de kosten van het onderzoek heeft bijgedragen

Rineke Mesman	vrijwilliger HRS, Roze 55+
Maria Rijnveld	onderzoeksbureau HvR Haarlem
Hildebrand Konijn	medewerker onderzoeksbureau HvR Haarlem

Haarlem, september 2012

SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

1. Belangrijkste signalen

Haarlem heeft naar schatting ongeveer 3000 homo- en biseksuele mannen en vrouwen en transgenders die 55 jaar of ouder zijn. Omdat dit een beetje lange term is korten we dit in ons rapport af tot roze 55+.

Roze 55+ is aanwezig binnen de Haarlemse instellingen op de terreinen wonen, zorg, welzijn en dienstverlening maar wordt door die instellingen niet herkend. Dit onderzoek, gedaan in opdracht van Haarlem Roze Stad, maakt de behoeften van deze groep op deze levensterreinen zichtbaar en ook hoe volgens hen instellingen hieraan tegemoet kunnen komen.

Waarom is het belangrijk dat de groep roze 55+ zichtbaar wordt?

De groep roze 55+ loopt verhoogde gezondheidsrisico's en kans op vereenzaming. Dit blijkt uit ander onderzoek (Keuzekamp e.a., 2012). Het zichtbaar maken van roze 55+ is om medische, sociale en psychologische motieven belangrijk. Met ons onderzoek Roze Out in Haarlem gaan we na hoe de situatie van roze 55+ in Haarlem is.

De vragenlijst die we hiervoor ontwikkelden bevat vragen rond de levensgebieden van roze 55+ en de instellingen waarmee ze te maken hebben in Haarlem. In de periode 5 april - 15 mei zijn in totaal 106 respondenten bereikt. De meesten daarvan komen daadwerkelijk uit Haarlem, al is er een groep van 19 die uit de directe omgeving van Haarlem komt. De minimum leeftijd voor het invullen van de vragenlijst stelden we op 55 jaar. Een aantal blijkt toch iets jonger te zijn dan 55 jaar. Opvallend is dat de meeste respondenten tussen de 56-65 jaar zijn, een hoog opleidingsniveau hebben en in zeer goede gezondheid verkeren. De groep 70+ blijkt duidelijk ondervertegenwoordigd evenals de biseksuelen en de transgenders.

De signalen die hieronder staan beschreven zijn op wetenschappelijke wijze bereikt. Omdat de totale groep roze 55+ in Haarlem onbekend is kunnen we met de resultaten van de 106 respondenten geen wetenschappelijke uitspraken doen over *alle* roze 55+ in Haarlem. Alleen over de 106 leest u verantwoorde uitspraken. Wij doen dit in de vorm van signalen.

Signalen zichtbaarheid

De behoefte aan zichtbaarheid is groot. Dit ondanks het feit dat $\frac{3}{4}$ van de respondenten te maken heeft (gehad) met discriminatie en maar iets meer dan de helft positieve reacties kreeg op hun coming out. De meerderheid is heel open naar anderen over hun seksuele voorkeur. Heel zelfbewust en niet angstig. Noch naar geslacht, noch naar leeftijdsgroep doen zich bij deze uitspraken significante verschillen voor. Niettemin zien we ook dat 1 op de 5 het "roze zijn" niet op het werk vertelt en dat 10% aangeeft dat helemaal niemand van hen weet dat ze "roze" zijn. Op het werk niet en nergens niet.

Signalen Woon en leefsituatie

De behoefte in Haarlem te willen blijven wonen is sterk aanwezig. Het liefst zo lang mogelijk zelfstandig. Bij het ouder worden gaat de voorkeur uit naar een vorm van collectief wonen. Voor 25% is dit niet met andere roze 55+. Voor minder dan 25% juist wel met andere roze 55+ en de andere helft houdt het nog open.

De meeste hebben hun geloof achter zich gelaten. Op dit moment spelen meer humanistische gedachten een rol. Dit is ook terug te vinden in het feit dat er slechts 19 zijn die willen dat een woonzorgcentrum de geloofs- of levensovertuiging aanhangt.

Er ontstaat bij het ouder worden geen behoefte aan andere voorzieningen zoals bv theater. Wat dan wel belangrijker wordt is dat de zorgvoorzieningen goed bereikbaar zijn via goed openbaar vervoer.

Veiligheid

Bij verreweg de meesten blijken de onveilige gevoelens niet te zijn toegenomen. Ook niet vanwege het roze zijn. Bij dit gegeven herhalen we dat 3 op de 4 ervaring heeft met discriminatie. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP/Den Haag 2012) constateert dat meer dan de helft van de homoseksuelen het gedrag aanpast in de openbare ruimte om negatieve reacties te voorkomen.

Sociale netwerken

Sociale netwerken zijn belangrijk om vereenzaming tegen te gaan of te beperken. Bij het ontbreken van kinderen zijn de netwerken extra kwetsbaar. Vrienden zijn daarom van groot belang. De meeste respondenten zeggen voldoende mensen te hebben die hen steunen en zijn tevreden over het netwerk. Het onderzoek van P. Vincenten (2009) stelt vast dat “vooral vrouwen omgaan met 2 á 3 vriendinnen van vaak dezelfde leeftijd en omdat deze ook steeds ouder worden het maar de vraag is of die dan nog hulp kunnen bieden.....”

Gezondheid en zorg

De respondenten zijn over het algemeen te gezond en ‘te jong’ om serieuze uitspraken te kunnen doen over de zorg, zowel over mantelzorg als over professionele zorg. Desondanks springt de behoefte aan een homovriendelijk beleid en acceptatie en aandacht voor roze in de opleiding eruit. De vraag of roze zijn een drempel opwerpt om zorg te vragen, hebben twee mensen bevestigend beantwoord. Of deze 55+ zover gaan dat ze tot de groep zorgmijders behoren weten we niet. Zoals we in zijn algemeenheid niet weten of de groep zorgmijders in Haarlem verhoudingsgewijze uit meer roze Haarlemmers bestaat.

De cijfers laten zien dat de meerderheid een goed gevoel heeft over de zorg maar ook dat er nog veel te winnen valt. Zo geeft 10% van de ondervraagden aan “vanwege hun roze zijn” bang te zijn afhankelijk te worden van de professionele zorgverlening”. Ook denkt een kwart van alle ondervraagden dat de professionele zorgverleners anders zullen reageren als ze weten dat betrokkene roze is. Vooral wordt dit gedacht van zorgverleners met een principiële geloofsovertuiging en in mindere mate van medewerkers met een etnische achtergrond.

Van de twaalf die inmiddels ervaring hebben met de thuiszorg zijn er vier, die hebben meegemaakt dat de medewerkers anders reageerden op hun roze zijn. Waaruit dat anders reageren dan precies bestaat weten we niet want dat hebben we niet gevraagd. De respons van twaalf mensen is te laag om hieraan algemene conclusies te verbinden maar toch vinden we dit opmerkelijk. Geen van de respondenten heeft ervaring met een woonzorgcentrum.

Welzijn en dienstverlening

Als hobby's staan sport en culturele activiteiten bovenaan. De meesten zijn lid van een ideële organisatie en een op de drie respondenten is lid van een homo belangenorganisatie. Onder de doelgroep zijn vooral Haarlem Roze Stad, café Wilsons en COC Kennemerland bekend. Dertig mensen geven aan bekend te zijn met Spaarnestad Thuiszorg, de thuiszorgorganisatie die over de Roze Loper beschikt, en zeven zeggen hiermee te maken hebben gehad.

De behoefte aan ontmoeten van andere roze 55+ is groot. Vooral onder vrouwen. Voorzieningen waaraan behoefte is, zijn: een café, een cultuur- of eetclub en een sociëteit. Alle respondenten geven aan hiervan gebruik te zullen maken en iets minder dan de helft zegt wel te willen meewerken aan het tot stand brengen ervan. Vooral bij het helpen organiseren.

Het aantal respondenten dat zegt behoefte te hebben aan telefooncirkel is laag. Volgens ons begint de telefooncirkel ook pas vanaf 70 jaar en dus is het hier allemaal nog een beetje prematuur gezien

de oververtegenwoordiging van de leeftijdsgroep 56-65 jaar. Voor buddyzorg is op dit moment al wat meer belangstelling. Meer onder mannen dan onder vrouwen.

2. Afsluiting

Met de meerderheid van de roze 55+ die de vragenlijst heeft ingevuld gaat het goed. De behoefte aan ontmoeting en zichtbaar willen zijn is sterk aanwezig. Het met succes zichtbaar maken van de groep roze 55+ veronderstelt een positief proces van wederkerigheid zowel van de kant van de doelgroep als van de instellingen. We hopen dat de instellingen en gemeente veel inspiratie vinden in de aanbevelingen aan het eind van dit verslag. Dan zal het met de minderheid ook beter gaan!

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD.....	1
SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK.....	3
INHOUDSOPGAVE	6
ALGEMENE INLEIDING OP HET VRAAGSTUK VAN ROZE OUDEREN IN DE ZORG	7
VOORONDERZOEK.....	9
HOOFDSTUK 1. VERANTWOORDING ONDERZOEK	11
HOOFDSTUK 2. ALGEMENE GEGEVENS ONDERZOEK	14
HOOFDSTUK 3. ZICHTBAARHEID, HERKENBAARHEID EN “COMING OUT”	16
HOOFDSTUK 4. WOON- EN LEEFSITUATIE.....	19
HOOFDSTUK 5. GEZONDHEID EN ZORG.....	22
HOOFDSTUK 6. WELZIJN EN DIENSTVERLENING	25
HOOFDSTUK 7. ENKELE STELLINGEN	27
HOOFDSTUK 8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	29
GEBRUIKTE EN GERAADPLEEGDE LITERATUUR	34

ALGEMENE INLEIDING OP HET VRAAGSTUK VAN ROZE OUDEREN IN DE ZORG

De groep roze 55+ is onzichtbaar in de zorg en voor een groep die onzichtbaar is, is het moeilijk om “zorg op maat” te leveren. Ontwikkelingen binnen de zorg en de veranderende zorgvraag maken het voor instellingen interessant te weten, of en zo ja op welke wijze, ze kunnen inspelen op de behoefte van roze 55+. Het op positieve wijze zichtbaar maken van de groep roze 55+ veronderstelt een proces van wederkerigheid zowel van de kant van de doelgroep als van de instellingen.

Hoe komt het dat de groep onzichtbaar is? Waarom is het noodzakelijk dat de groep zichtbaar wordt en wat zijn de mogelijkheden om de zichtbaarheid te vergroten?

De oudste generatie heeft nog meegemaakt dat “zichtbaar en herkenbaar homo zijn” gelijk stond aan “zichtbaar en herkenbaar een psychiatrische stoornis hebben”. Pas in 1973 is het enkele feit van homo zijn uit het handboek met psychiatrische stoornissen DSM gehaald. Met name de 65+ generatie heeft hiermee dus te maken gehad. Of dit ook de belangrijkste reden is om weer “in de kast te gaan” bijvoorbeeld op het moment van wonen in een woonzorgcentrum weten we niet. Omdat eerdere peilingen ontbreken kunnen helaas geen uitspraken worden gedaan over ontwikkelingen in de tijd.

Uit psychologisch en medisch onderzoek blijkt dat het slecht is voor de gezondheid wanneer de identiteit van een mens niet zichtbaar en herkenbaar is. “In de kast gaan” of ergens anders de roze identiteit ontkennen, is dus slecht voor de gezondheid. Evenals een gebrek aan zelfacceptatie, negatieve reacties op de coming out en het ervaren van discriminatie.

Fysiek gezien heeft ouder worden in grote lijnen dezelfde gevolgen voor heteroseksuelen als homoseksuele mannen en vrouwen. Het werk houdt op en er komen lichamelijke ongemakken. De fysieke kanten verschillen nauwelijks maar de sociale kanten des te meer. Onderzoeken (Judith Schuijf (1996) en Meerendonck, Adriansen en Van Wegenbeeck (2003)) tonen aan dat lesbische vrouwen 2 tot 3 maal zoveel psychische klachten hebben en meer roken en drinken dan vrouwen uit algemeen bevolkingsonderzoek. Over het algemeen wonen zij alleen, gaan vaak maar met 2 tot 3 andere personen om en hebben dus een kwetsbaar sociaal netwerk. Ze staan er vaak alleen voor.

Ook in het buitenland is aangetoond dat homoseksuele mannen meer angststoornissen en obsessieve-compulsieve stoornissen hebben dan hetero mannen zoals bijv. anorexia, en ook vaker pleinvrees. Lesbische vrouwen hebben meer algemene stemmingswisselingen en langdurige depressies dan hetero-vrouwen. Dit neemt toe met het ouder worden.

Zelfmoord komt onder de roze groep veel vaker voor dan onder de hetero's. Bij vrouwen 2 x zo vaak en bij mannen 5 x zo vaak (De Graaf e.a. 2006). Ook het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP/Den Haag, 2012) haalt aan dat bijna de helft van de homoseksuelen er wel eens aan heeft gedacht uit het leven te stappen. Dit percentage ligt duidelijk hoger dan onder de algemene bevolking waar “slechts” 8% ooit suicidegedachten heeft gehad.

Vanwege de gezondheid en het welbevinden is het noodzakelijk dat roze 55+ zich meer laat zien. Landelijk gezien zijn tamelijk veel homoseksuelen eenzaam en op zoek naar mogelijkheden tot ontmoeten. Daarentegen signaleren Movisie¹ en een homo-specifieke instelling als Rotterdam Verkeert sinds 2010 in Nederland ook een afnemende homo-tolerantie. Deze ontwikkelingen kunnen

---

¹ In ons onderzoek refereren we meerdere malen aan onderzoek van Movisie. Dit is een landelijk kenniscentrum op gebied van sociaal beleid dat al enige jaren met verschillende onderzoeken en projecten aandacht besteed aan roze. Movisie neemt ook deel aan het consortium Roze 55+, het landelijke verband waarin naast Movisie ook Anbo, COC en kenniscentrum Vilans samenwerken.

een spanningsverhouding opleveren die tot nu toe in het voordeel is van de groep roze 55+ die zich in weerwil van de druk van buitenaf emancipeert.

Hoe zit dit met de roze 55+ in Haarlem? Vanuit de wederkerigheidsgedachte is zichtbaarheid ook een taak van de 'roze 55+ zelf en van hun belangenorganisaties. In Haarlem is er een groep die dit met trots doet. Moge hun aanbevelingen daarin voor de instellingen een bron van inspiratie zijn.

VOORONDERZOEK

Alle goede dingen komen in drieën. In dit onderzoek, dat de positie van roze 55+ in Haarlem belicht, klopt dit spreekwoord. Ten eerste kwam in 2010 de ontwikkeling van de Roze Loper op gang, ten tweede werd Haarlem in 2012 uitgeroepen tot Roze Stad en dan is er het kabinetsbeleid dat het mogelijk maakte dat Haarlem een van de 50 koplopersgemeenten werd rond homo-emancipatie. Zie de drie plaatjes.

Een van de doelgroepen waaraan het bestuur van Haarlem Roze Stad extra aandacht wilde geven zijn de roze Haarlemmers van 55 jaar en ouder. Het bestuur liet onderzoeken wat de situatie is van roze 55+ binnen de woonzorgcentra, welzijnswerk en (ouderen)zorg in Haarlem. En vroeg hierbinnen ook aandacht voor de positie van oudere transgenders.

Voorgeschiedenis: wat gebeurt er in de aanloop naar 2012?

Het begon met de vraag “mag jouw roze partner later ook bij jou in een woonzorgcentrum?”

Naderhand werd de onderzoeksvraag: Mogen roze Haarlemmers binnen de woonzorgcentra openlijk uitkomen voor hun roze zijn? En uiteindelijk mondde dit uit in de centrale onderzoeksvraag “Wat zijn in Haarlem volgens homo-en biseksuele mannen en vrouwen en transgenders vanaf 55 jaar de behoeften op gebied van zorg, welzijn en dienstverlening en hoe kunnen volgens hen de lokale instellingen die op die terreinen actief zijn hieraan tegemoet komen?”

De roze Loper is ontwikkeld om homovriendelijkheid in de ouderenzorg en welzijnssector te bevorderen. Het is vanuit een initiatief van COC-Nijmegen verder landelijk ontwikkeld binnen een samenwerkingsverband van COC Nederland, het Consortium Roze 50+ (ANBO, Movisie, Vilans) en KIWA, een certificerende instelling in kwaliteitszorg. www.rozezorg.nl

gaan dat ook de partners van hetero's niet langer kunnen worden opgenomen, tenzij voor hetzelfde geïndiceerd. De vraag of de roze partner in een woonzorgcentrum mag kwam hiermee in een ander perspectief te staan.

Gelijktijdig met het vervallen van deze vraag ontstond een nieuwe vraag toen uit de oriënterende gesprekken bleek dat de woonzorgcentra roze 55+ überhaupt niet herkennen in de centra. Dit wil zeggen op een enkele roze 55+ na. Hoe is dit mogelijk? Statistisch gezien is de groep groter dan uit de gesprekken blijkt. De woonzorgcentra gaven ons vervolgens het advies, om gezien de zeer hoge gemiddelde leeftijd van de bewoners (87 jaar) en de combinatie hiermee met dementie, ons

Stichting Haarlem Roze Stad is er in geslaagd om Roze Zaterdag in 2012 naar Haarlem te halen. Het hele jaar 2012 staat in het teken van het bevorderen van homovriendelijkheid. Een flinke opsteker voor de Haarlemse roze gemeenschap in het bijzonder, maar ook in het algemeen voor de stad Haarlem.
www.haarlemrozestad.nl

We zijn dus eerst van “wat vinden woonzorgcentra van de doelgroep” verschoven naar “wat vindt de doelgroep van de woonzorgcentra”. En hebben vervolgens het onderzoeksterrein verbreed naar andere leefgebieden waarmee roze 55+ te maken hebben.

Aanleiding tot deze verschuiving waren de oriënterende gesprekken met de woonzorgcentra. De ontwikkelingen binnen de woonzorgcentra blijken zo snel te

In 2011 verschijnt de Hoofdlijnenbrief Emancipatiebeleid: vrouwen- en homo-emancipatie. Hierin geeft het kabinet aan de lijn die in 2008 is ingezet rond het bevorderen van de lokale homo-emancipatie te willen continueren. Haarlem werd een van de 50 koploper gemeenten.

te richten op de jongere 55+-generatie en ook andere instellingen te bevragen naar de ervaringen met roze 55+.

Zo gedaan. Buiten zes gesprekken met vertegenwoordigers van de koepels van de woonzorgcentra, voerden we ook gesprekken met Spaarnestad Thuiszorg, de thuiszorg afdeling van Zorgbalans, Flexicura Thuiszorg en het ouderenwerk van zowel DOCK als Haarlem Effekt. In al deze gesprekken bleek dat ook de thuiszorg en de welzijnsvoorzieningen de roze 55+ niet herkennen, opnieuw een enkele roze oudere daargelaten en dit deed ons besluiten ons op de doelgroep zelf te richten. Hierin gesterkt door een gesprek met het landelijke COC, de videoband over Roze 50+ en een bezoek aan het Amsterdamse woonzorgcentrum de Rietvinck die net als het Haarlemse Reinaldahuis een Roze Loper heeft.

Welke signalen hebben we vanuit het vooronderzoek meegenomen in het onderzoek?

In het onderzoek verlaagden we de leeftijdsgrens naar 55 jaar. En verbreedden we het onderzoeksterrein naar ook andere terreinen dan de woonzorgcentra.

Alle door ons bezochte organisaties zegden rekening te willen houden met roze behoeften, zo die er zijn. Ook dit signaal hebben we opgepakt. We zijn concreet aan de slag gegaan met de “patstelling” waarin roze 55+ het beeld naar buiten brengen van: “we zijn roze 55+ en als zodanig gewone oudere mensen en willen niet gediscrimineerd worden” . En instellingen die aangaven “bij ons in de instellingen zijn alle ouderen gelijk, wij discrimineren niet”.

Wat hopen we te laten zien met het onderzoek?

We hopen de “patstelling” waarin iedereen gelijkgeschakeld lijkt te zijn te doorbreken. Dit door te laten zien wat de behoeften zijn van de roze 55+ in Haarlem en hoe instellingen hier op een positieve wijze op in kunnen spelen. We hopen dat de aanbevelingen hierbij zo enthousiasmerend werken dat wordt overgegaan tot invoering ervan.

HOOFDSTUK 1. VERANTWOORDING ONDERZOEK

Typering onderzoek en aanduiding doelgroep

Het gaat hier om een verkennend onderzoek naar de behoeften van homo-en biseksuele mannen en vrouwen en transgenders vanaf 55 jaar in Haarlem. Aangegeven vanuit de doelgroep zelf. De doelgroep die wij in dit onderzoek samenvatten als roze 55+.

De groep roze 55+ is een doelgroep waarover we in Haarlem als zodanig weinig weten. Hoe groot is de groep? Welke levensstijlen kent de groep? Wil deze groep die nu onzichtbaar is wel zichtbaar worden? Doordat nog zoveel onbekend is over de doelgroep realiseren we ons dat we op basis van de antwoorden van de respondenten geen wetenschappelijke uitspraken kunnen doen over de totale groep roze 55+ in Haarlem. Wel dat we met een hogere respons waarschijnlijk meer te weten komen dan met een lage respons. Op wetenschappelijk verantwoorde wijze wilden we daarom een zo hoog mogelijke respons krijgen. Hoe dit is aangepakt leest u hieronder.

Vragenlijst

Omdat het gaat om een verkennende inventarisatie van behoeften van een specifieke doelgroep, is een vragenlijst de aangewezen methode. Dus kozen we voor de vragenlijst. Het tweede waarover we nadachten is "welke zaken gaan we bevragen?" We besloten de voorgesprekken met de instellingen als leidraad te nemen want uiteindelijk zullen we ook aan hen terug rapporteren. We bouwden de vragenlijst op langs de clusters: a. Zichtbaarheid, herkenbaarheid en coming out, b. Woon- en leefsituatie, c. Gezondheid en zorg en d. Welzijn en dienstverlening. Daarnaast stelden we algemene vragen zoals geslacht, leeftijd, woonwijk, kinderen, geloof en genoten schoolopleiding.

Focusgroep

Kan met deze vragen in de vragenlijst het doel van het onderzoek worden gehaald? Om dit te toetsen nodigden we enkele roze 55+ uit en vroegen hen deel te nemen aan een focusgroep. De focusgroep kwam te bestaan uit de roze ambassadeurs van Haarlem, vertegenwoordigers van Gay-Haarlem, COC Kennemerland en roze medewerkers van enkele zorginstellingen. Hoewel sommige leden dus actief zijn in lokale belangenorganisaties namen ze niet *namens* deze organisaties deel aan de focusgroep.

De groep kwam driemaal bij elkaar en de input verwerkten we in een aangepaste vragenlijst. Weer andere roze 55+ vroegen we de vragenlijst per internet te testen. Nadat we constateerden dat het technisch werkte en de vragenlijst inhoudelijk als goed werd beoordeeld, plaatsen we de definitieve vragenlijst op internet ondermeer via Haarlem Roze Stad.

Werving

"Ken jij een roze 55+ in Haarlem die de vragenlijst wil invullen?" Startend vanuit de focusgroep en ons eigen netwerk vond uitbreiding plaats via de sneeuwbal-methode. Aan zoveel mogelijk mensen vroegen we aan elkaar door te geven dat de vragenlijst er is, voor wie ze bestemd is en wat de bedoeling ervan is. We vroegen dit ook aan de ons bekende hetero's want misschien kenden zij weer een roze 55+. De verspreiding vond van mond tot mond plaats maar meestal via email/internet. Centraal stond de website van Haarlem Roze Stad omdat hierop de link naar de vragenlijst was geplaatst. Ook de website van Gay-Haarlem.nl riep op tot deelname aan het onderzoek. Voor diegenen die geen vragenlijst via internet konden of wilden invullen was er bij een van de onderzoekers een schriftelijk exemplaar aan te vragen. Het COC Kennemerland besloot al haar 55+-leden uit Haarlem, ongeveer 75, een schriftelijke vragenlijst te sturen. Om de drempel tot het aanvragen van de schriftelijke vragenlijst te verlagen gaven we een aantal vragenlijsten af bij het café Wilsons.

Alle lokale kranten schreven we aan. De oproep om mee te doen aan het onderzoek is geplaatst in De Haarlemmer, De Gay-krant, Haarlem Onderneemt en Haarlem Dit Weekend. De politieke partijen in Haarlem vroegen we ook om bekendheid te geven aan dit initiatief en Groen Links plaatste het bericht daadwerkelijk op de site. Ook op de publiekssite (én intranet) van de gemeente Haarlem verscheen een oproep aan medewerkers en alle burgers om mee te doen aan het onderzoek. Andere websites die melding maakten van het Haarlemse onderzoek zijn die van Contigo Contact, COC Nederland, Roze ANBO, Flexicura (Haarlemse thuiszorgorganisatie), Vrouwen Haarlem, Roze Muggen, Fem Fusion, Dichtbij.nl sectie Kennemerland, de Gay-krant en de eerder genoemde website Gay-Haarlem.nl.

De lokale radio Haarlem 105 stelde de onderzoekers 27 april en 3 mei in de gelegenheid om het onderzoek toe te lichten en een oproep te doen. Ook verscheen 30 april een interview met de onderzoekers in het Haarlems Dagblad

Anoniem

Om respondenten de gelegenheid te geven de vragenlijst online in te vullen werkten we via SurveyMonkey. Deze site garandeert absolute anonimiteit. We kregen alleen het nummer van de computer te zien waarvandaan de vragenlijst wordt ingevuld en niet het email-adres. Tweemaal de vragenlijst invullen vanaf dezelfde computer werd daarmee uitgesloten. Dit betekende wel dat als twee personen een computer deelden dat slechts een ervan de vragenlijst kon invullen. De ander moest dat op het werk doen, een andere computer of een schriftelijke vragenlijst aanvragen.

Opbrengst

In de periode 5 april-15 mei kwamen er elke dag vragenlijsten binnen. Gemiddeld 2,7 respondent per dag. Uiteindelijk hebben 111 respondenten meegedaan. Van vijf vragenlijsten waren de antwoorden niet bruikbaar want deze kwamen grotendeels 'leeg' binnen. Uiteindelijk zijn dus gegevens van 106 respondenten voor de inventarisatie geanalyseerd. Waarvan er 96 vragenlijsten per internet binnenkwamen en 10 op schriftelijke wijze. Zie voor een verdere beschrijving van de respons Hoofdstuk 2.

Betrouwbaarheid

Met de test van Cronbach² is de betrouwbaarheid van de vragenlijst getoetst. Wij namen voor de test de vragen 25 en 37 omdat dit de vragen zijn waarin een mening wordt gevraagd over een groot aantal items. Beide vragen bleken goed tot zeer goed te scoren. Vraag 25 bleek een alpha van 0,919 te hebben en vraag 37 een alpha van 0,819. Onze algemene indruk dat de respondenten de vragen serieus hebben beantwoord bevestigt de Cronbach-test.

Representativiteit

Is een steekproef van 106 getalsmatig representatief voor de Haarlemse roze bevolking van 55 jaar en ouder?

Volgens de meest recente gegevens van de gemeente zijn 42.489 Haarlemmers 55 jaar en ouder.

De site <http://www.journalinks.be/steekproef/> berekent met behulp van enkele parameters de grootte van een steekproef. Bij een toegestane foutmarge van 5%, een betrouwbaarheidsniveau van 95% en een populatieomvang van 3000 (zijnde 7% van alle Haarlemmers; zie toelichting volgende paragraaf) geeft de berekening aan dat de steekproef minstens 310 moet bedragen.

Ergo: dat haalden we dus niet met 106. Maar ook als we minstens 310 respondenten hadden gehad dan hadden we voorzichtig moeten zijn met uitspraken omdat we nu eenmaal zo weinig weten van de totale roze doelgroep, dus waarmee vergelijk je de steekproef dan? Een voorbeeld. Uit ons onderzoek

---

² Cronbachs α (alfa) is een maat voor de interne consistentie van items in psychometrische tests of vragenlijsten. Cronbachs α geeft aan in hoeverre die items eenzelfde concept meten, door te berekenen of de antwoorden van respondenten op deze items consistent zijn.

bleek het percentage hoogopgeleiden hoog te zijn, hiermee kunnen we niet zeggen of dit representatief is voor de totale roze groep in Haarlem.

Is 7% van de Haarlemmers roze? Dit is een getal dat regelmatig in de discussie over de omvang van de groep homoseksuelen valt. Moet dit niet meer zijn of juist minder? En wat versta je onder roze? Over deze vragen kan bij wijze van spreken een boek geschreven worden. Hoe zijn wij met deze vragen in dit onderzoek omgegaan?

Allereerst de vraag : wat versta je onder roze? Volgens het SCP-rapport "Niet te ver uit de kast" (SCP/Den Haag, 2012) hangt het antwoord op deze vraag af van de omschrijving van seksuele voorkeur van mensen. Deze voorkeur kan geplaatst worden op een continuüm van strikt hetero naar strikt homo. Het Kinsey-onderzoek uit de jaren veertig/vijftig maakte al duidelijk dat hiermee ook biseksualiteit een plaats verdient. Ook toonde de Amerikaanse onderzoeker aan dat vrouwen meer differentiatie in hun seksuele voorkeur vertonen dan mannen. Klein (1985) kwam met een verdere invulling van dit continuüm-concept. Hij stelde zeven kenmerken op waarop seksuele voorkeur uitgedrukt kan worden. Zo kan iemand zich seksueel aangetrokken voelen tot de eigen sekse, maar toch uitsluitend seks hebben met iemand van het andere geslacht. Ook kunnen voorkeur en gedrag door de jaren heen veranderen.

Vanuit de erkenning dat seksuele voorkeur een continuüm kent hebben we respondenten zelf laten bepalen welk zelfbeeld zij hebben. Behalve de aanduidingen: homoseksueel, lesbisch, biseksueel en transgender hebben we ook "anders" opgenomen met de mogelijkheid tot toelichting hierop. Verder lieten we bij de vraag naar coming out en de open vraag aan het einde ruimte om nuances aan te brengen.

Dan de vraag of 7% op basis van de continuüm-redenering een gangbare norm is? Deze norm is inderdaad gebruikelijk. Omdat ook het SCP deze norm gebruikt besloten wij deze aan te houden in het onderzoek. Hiermee is dan 1 op de 14 Haarlemmers roze . Zoals gezegd zitten hierbinnen schakeringen.

Van de 106 respondenten bleken de meesten lesbisch dan wel homoseksueel. Volgens de gegevens die het SCP gebruikt zijn biseksuelen in ons onderzoek ondervertegenwoordigd. Dit kan komen door onze manier van werven, zo hebben we ons niet expliciet gericht op biseksuelen. Al is het de vraag of deze een andere zorgvraag hebben. Misschien was dat toch nodig geweest? Ook hebben we maar 2 transgenders bereikt, en nu we toch bezig zijn met zelfkritiek....., achteraf vragen we ons af of we voldoende pogingen hebben gedaan de groep roze vanaf 70 jaar bij het onderzoek te betrekken.

Zijn we dan ontevreden? Dat niet, een dergelijk onderzoek met deze respons onder de doelgroep is nog niet eerder verricht in Haarlem. Het valt in de praktijk niet mee om roze te betrekken bij onderzoek. Zo begon het Bureau Discriminatiezaken Kennemerland in 2007 het PINK Panel, een digitaal onderzoekspanel waar homoseksuele deelnemers (m/v) met enige regelmaat vragen beantwoorden over homoseksualiteit en ongelijke behandeling of toenemende intolerantie. Juni 2008, een jaar na de start, telde het panel 33 deelnemers die een vragenlijst hadden ingevuld. Wellicht is het aantal in het kader van Haarlem Roze Stad toegenomen. Het Bureau streeft naar minimaal 300 deelnemers. Bij de Roze Belweek van 2011 is de respons 400 maar dan gaat het wel over heel Nederland en België.

106 respondenten in Haarlem is een zeer goed begin. Vooral omdat 55 van hen ook nog hun emailadres hebben achtergelaten. We mogen hen voor vervolgonderzoek benaderen. Uniek! We zijn dus trots op het resultaat. Het is een verkennend onderzoek en in die verkenning zijn we veel te weten gekomen van deze 106 mede-Haarlemmers. Ze hebben zich open opgesteld en vertrouwen in ons gesteld. We doen dan ook ons uiterste best dit zo goed mogelijk over het voetlicht te brengen. Het is het zeker waard.

HOOFDSTUK 2. ALGEMENE GEGEVENS ONDERZOEK

Verantwoording vragen

Algemene gegevens zijn nodig om te beoordelen of er binnen de respondenten grote en opvallende verschillen zijn. Wij deden dit aan de hand van de volgende vragen: leeftijd, postcode, geslacht, opleiding, leefsituatie, het al dan niet hebben van kinderen en geloof.

De vraag over het geloof zou bijvoorbeeld iets kunnen zeggen over welk karakter een woonzorgcentrum zou moeten hebben. De postcode vroegen we om te zien of bepaalde buurten in Haarlem onderling sterk verschillen qua herkomst van de respondent. De informatie over de leefsituatie en het al dan niet hebben van kinderen zou iets kunnen zeggen over de hulp die ze daarvan mogen verwachten of de hechtheid van het sociale netwerk. De vraag naar opleiding is relevant daar hoger opgeleiden beter voor hun rechten zouden kunnen opkomen dan lager opgeleiden en ook over meer inkomen beschikken en een betere gezondheid. Verder wilden we weten of er verschillen zijn in de mening van 65- en 65+.

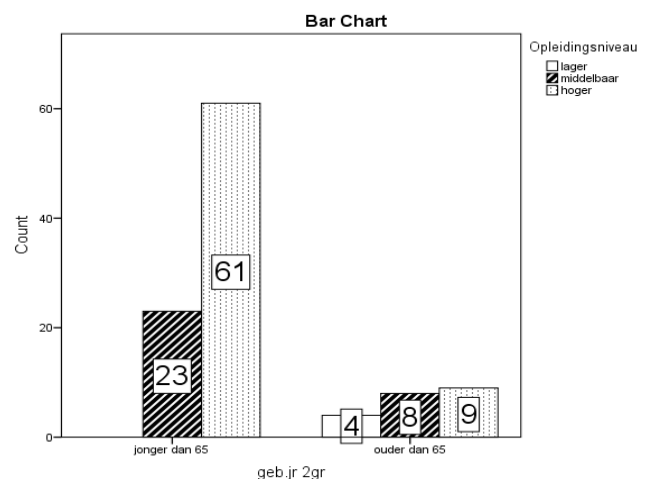
De respons

Van de respondenten blijken de meesten uit Haarlem te komen, een aantal uit de randgemeenten rond Haarlem en enkele van buiten Haarlem. Hoewel we 55 jaar als ondergrens namen zijn er ook antwoorden binnen gekomen van mensen die tegen deze leeftijd aanzitten. Van de 106 respondenten zijn de vrouwen met 57 in de meerderheid. Ook de twee transgenders die de vragenlijst hebben ingevuld zijn vrouw en van de 10 biseksuelen zijn er ook 7 vrouw. Het ligt mogelijk aan onze wervingsstrategie dat weinig 70+ de vragenlijst hebben ingevuld en niet aan de situatie van de doelgroep.

De meeste respondenten zijn tussen de 56-60 jaar. Er zijn 2 respondenten die wel hun leeftijd maar niet hun geslacht hebben gegeven. Zodoende komt de totale groep 56-60 jaar op 38, hetgeen dominant is in relatie tot de andere leeftijdsgroepen. Vanaf 66 jaar hebben 21 mensen de vragenlijst ingevuld, 14 +7. Dit is jammer want in onze vragenlijst wordt veel aandacht gegeven aan het aspect zorg en meestal begint dit pas te spelen op latere leeftijd. De kruistabel met de respons naar leeftijdsgroep ziet er zo uit:

Leeftijdsgroep	Mannen	vrouwen	onbekend	totaal
50 - 55 jaar	10	11	0	21
56 – 60 jaar	13	23	2	38
61-65 jaar	13	13	0	26
66-70 jaar	6	8	0	14
70 jaar en ouder	5	2	0	7
Totaal	47	57	2	106

Om reden van leesbaarheid kiezen we ervoor om niet alle tabellen te laten zien. Alleen als het de zaak verheldert voeren we tabellen of grafieken in. We kunnen zeggen dat het opleidingsniveau van de respondenten ronduit hoog is. Zeventig respondenten hebben een HBO opleiding of universitaire opleiding achter de rug; slechts vier 55+ geven aan een lage opleiding te hebben, alle vier in de leeftijdsgroep 66 jaar en ouder (zie grafiek hiernaast). Hoe jonger de respondent, hoe hoger opgeleid.

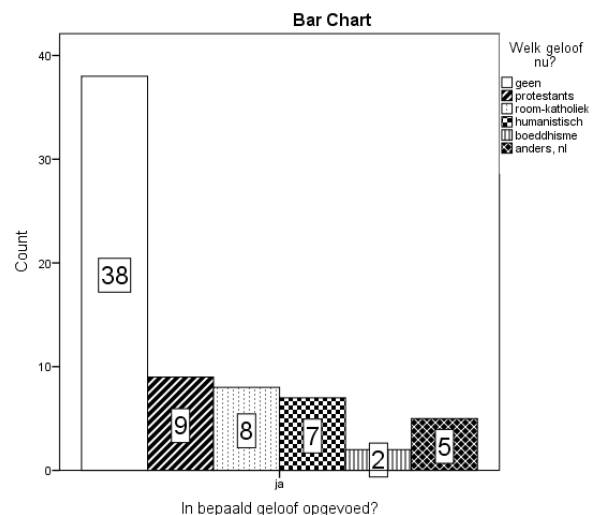

Dan volgt er nu een kruistabel tussen leefsituatie en leeftijd. De verdeling alleengaand – samenwonend is ongeveer gelijk. Er zijn 48 alleengaanden. De andere helft woont samen waaronder tien een LATrelatie en 24 getrouwd. De verdeling over leeftijdsgroepen is niet significant afwijkend, maar het gaat soms over zulke kleine aantallen dat we verschillen niet statistisch kunnen duiden.

leefsituatie respondenten	Leeftijdsgroep					Totaal
	50 – 55 jaar	56 - 60 jaar	61 - 65 jaar	66 - 70 jaar	70 jaar en ouder	
alleengaand	5	16	14	8	5	48
LAT-relatie	1	5	2	1	1	10
samenwonend met partner	7	7	4	3	0	21
getrouwd	8	7	6	2	1	24
samenwonend met huisgenoot	1	3	0	0	0	4
weduwe/weduwnaar	0	1	0	0	0	1
Totaal	21	38	26	14	7	106

Waar wonen de meeste respondenten? Hoewel het de bedoeling was dat alleen Haarlemmers de vragenlijst invulden bleken er toch ook reacties te zijn van bewoners uit omliggende gemeenten, vermoedelijk heeft dit te maken met hun oriëntatie op Haarlem. De meesten die echt uit Haarlem komen wonen in het centrum van Haarlem (34) of Haarlem Noord (19).

Rest ons de vraag over het al dan niet hebben van kinderen en de vraag over het geloof. Meer vrouwen dan mannen hebben kinderen, uit de huidige of uit een eerdere relatie. Wat het geloof betreft zijn de meeste respondenten met een geloof opgevoed. Met 44 springen de katholieken eruit gevolgd door de 25 protestanten. Het geloof hebben de meeste op volwassen leeftijd achter zich gelaten of ingeruild voor het meer humanistische gedachtengoed (zie grafiek hiernaast).

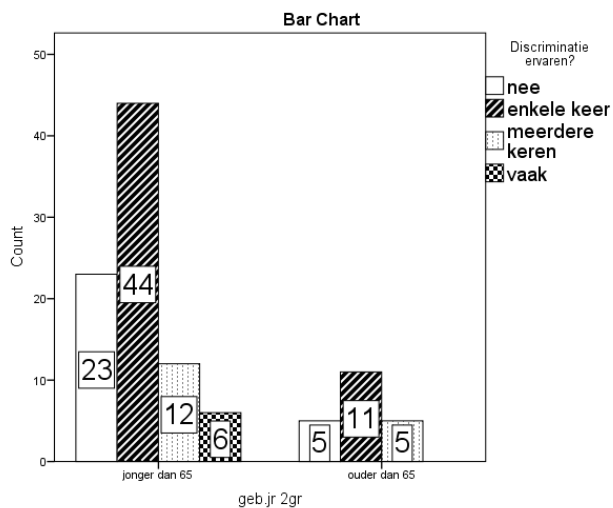
HOOFDSTUK 3. ZICHTBAARHEID, HERKENBAARHEID EN “COMING OUT”

Verantwoording vragen

In dit hoofdstuk beschrijven we de zichtbaarheid en herkenbaarheid van de roze 55+ zelf. In de vragenlijst vragen we hoe open de roze 55+ is over roze zijn naar familie, vrienden, burens, werk, geloofsgenoten, kerk. En op welke leeftijd de coming out plaatsvindt. Ook leggen we een aantal uitspraken voor die verband houden met roze zijn. De uitspraken gaan van “angst voor afwijzen” en “het liefst onder de doelgroep verkeren” tot “het zich compleet mens voelen”. We doen dit omdat de antwoorden een relatie kunnen hebben met de levenservaringen op de terreinen wonen, zorg, welzijn en dienstverlening die in de overige hoofdstukken staan beschreven.

Zichtbaarheid

Verreweg de meeste respondenten hebben aan vrienden en familie laten weten dat ze seksueel

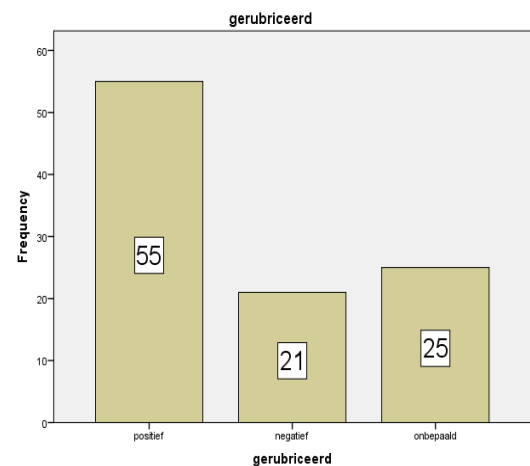

gezien (ook) de voorkeur geven aan het eigen geslacht. Twintig procent wil niet op het werk zichtbaar en herkenbaar roze zijn. Als we dit kruisen met vraag 15 waarin we vragen of de respondent vanwege roze zijn discriminatie heeft ervaren, dan zou discriminatie de reden kunnen zijn. Immers van alle ondervraagden heeft 75%te maken gehad met discriminatie vanwege het roze zijn. Zie grafiek hiernaast.

Een minderheid van 10% geeft aan dat helemaal niemand van hen weet dat ze roze zijn. Op het werk niet en nergens niet. Deze mensen hebben dus nooit hun coming out gehad.

Het beeld van de overige respondenten laat zien dat de meesten hun coming out beleefden tussen de 16 en 25 jarige leeftijd. Daarna komt de leeftijd 26 en 40 jaar. Twee respondenten zijn bij de coming out 56 jaar of ouder.

Hoe is de reactie van de omgeving op de coming out? In de grafiek hiernaast staan deze aangegeven. Meer dan de helft (55) ervaart positieve reacties, de anderen benoemen de reactie als neutraal of negatief. Bij 25 is de reactie uit hun direct omgeving negatief.

Hieronder uitspraken van enkele respondenten over negatieve reacties op hun coming out.

Enkele negatieve reacties op coming out:

Acceptatie; afwijzing Oh, verbaast mij niets; dacht dat het alleen bij mannen voorkwam (dus vrouwen geen eigen seksualiteit toekennend)

Moeder goed, vader eerste instantie moeilijk, rest familie/vrienden goed

Ging met verdriet gepaard

Vader: 'dus je vindt mannen ook leuk'; moeder: 'ik hoop dat je het niet bent want mijn collega is zo en zij wordt met de nek aangekeken'.

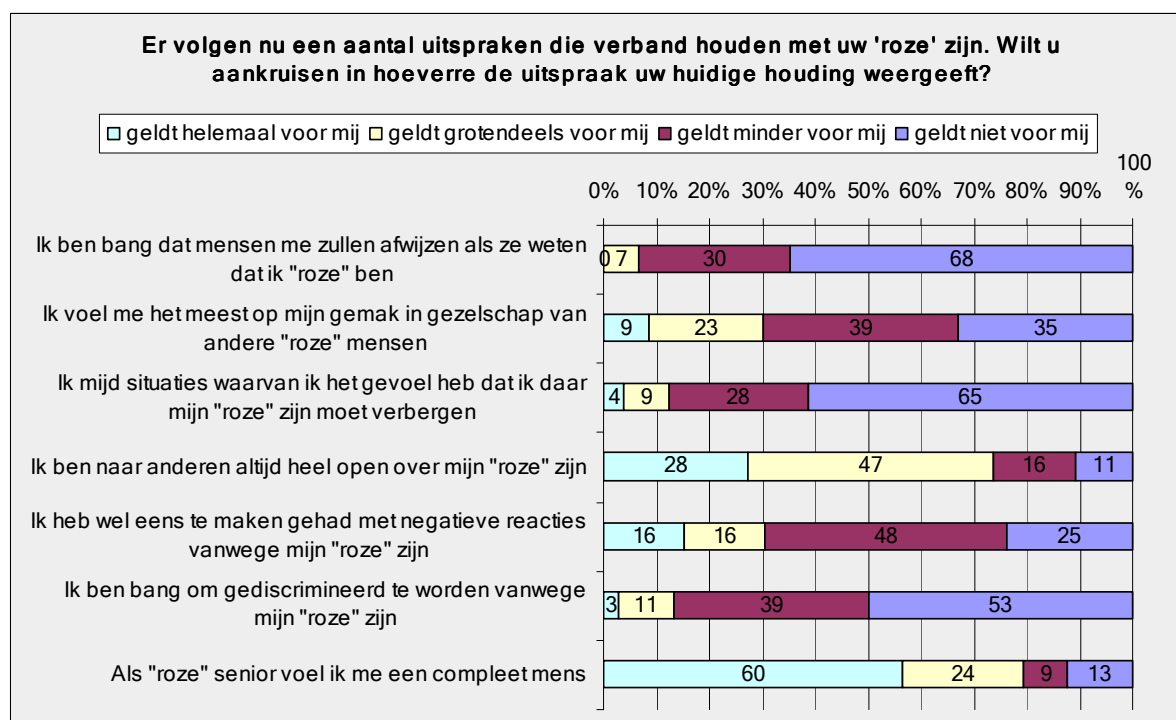
Van "Dat had ik van jou nooit gedacht" tot "Dat had je me wel wat eerder kunnen vertellen".

Mijn moeder was wel okay, mijn vader was compleet geschokt en van de leg

Vader heeft contact verbroken

Mijn man was eerst boos maar snapte toen wel waarom ik niet graag met hem het bed deelde om het zo maar het te zeggen. Mijn kinderen vonden het heel moeilijk maar accepteren het nu wel. De rest maakt me niet zoveel uit.

Ondanks het feit dat 75% van de respondenten ooit in zijn of haar leven te maken heeft gehad met discriminatie, waaronder een aantal vaak (6), en ondanks de negatieve reacties van de omgeving op hun coming-out, voelen de meeste respondenten zich in meerderheid een compleet mens. Onderstaande tabel laat zien dat de ondervraagden niet bang zijn afgewezen te worden op grond van het roze zijn. De meerderheid is heel open naar anderen over hun seksuele voorkeur. Heel zelfbewust en niet angstig. Noch naar geslacht, noch naar leeftijdsgroep doen zich bij deze uitspraken significante verschillen voor.

Bevindingen elders

Ook uit ander onderzoek is bekend dat de familie niet altijd positief reageert. Movisie (P. Vincenten, 2009) voerde een onderzoek onder lesbische 55+ in Nederland uit, genaamd "Behoeften worden zichtbaar". Het uiteindelijk verbreken van de familiebanden is voor deze groep geen uitzondering. Onderzoek van het Sociaal Cultureel Planbureau wijst dit ook uit.

Wat hier rest in het kader van herkenbaarheid en zichtbaarheid is de reden van coming out. We vroegen naar de aanleiding. Dit, het zal geen verbazing wekken, is vaak de liefde. Voor de één direct en vanzelfsprekend, voor de ander na een heterohuwelijk, dan wel na een tijd vechten met zichzelf. Maar ook bij deze respondenten noteren we "geen ontkomen meer aan" en "hopeloos verliefd zijn".

In zijn algemeenheid willen we opmerken dat coming out een proces is dat het hele leven lang duurt. Het is mogelijk dat de 10% die nu verzwijgt roze te zijn dat over een poosje wel zichtbaar maakt en dat andersom sommigen in bepaalde situaties besluiten om het te verzwijgen. Coming out heeft ook met veiligheid te maken. Zo past volgens het Sociaal Cultureel Planbureau 50% van roze het gedrag aan in de publieke ruimte.

HOOFDSTUK 4. WOON- EN LEEFSITUATIE

Verantwoording vragen

Welke zaken vroegen we rond woon-en leefsituatie en waarom? We stelden een vraag over voorzieningen. We vroegen hen welke drie voorzieningen op dit moment belangrijk zijn in Haarlem en welke dit zouden kunnen zijn men ouder wordt.

Ook legden we de vraag voor of de respondenten zich prettig en veilig voelden in hun eigen buurt. En als ze zich wel eens onveilig voelden, wat hiervan dan de reden is. Verder stelden we enkele vragen over het sociale netwerk en over de huidige en toekomstige woonsituatie. Bij het laatste gingen we na of de voorkeur dan uitging naar een woonsituatie met uitsluitend roze 55+.

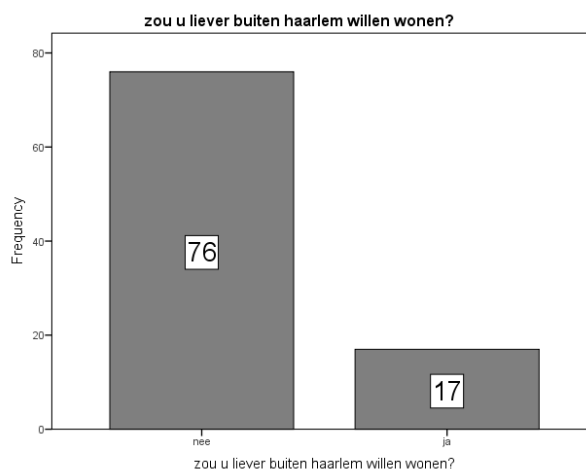
De respons

19 respondenten komen uit de omgeving van Haarlem (Santpoort, Beverwijk, Hoofddorp etc.) en 6 van buiten Haarlem. De overige wonen in Haarlem.

"Zou u liever ergens anders dan in Haarlem willen wonen?" We zien dat bijna 75% van de respondenten in Haarlem wenst te blijven wonen. De 17 roze 55+ die uit Haarlem willen verhuizen noemen als reden Amsterdam, of dat ze juist in een omgeving met meer groen willen wonen of in een warmer klimaat.... Homovriendelijkheid wordt door geen van de respondenten als reden tot verhuizen genoemd..

We veronderstelden dat het antwoord op de vraag naar de Haarlemse woon- en leefvoorzieningen belangrijk kon zijn voor bijvoorbeeld beleidsmakers. Welke voorzieningen zijn nu belangrijk en welke zijn dat als u nog ouder wordt? In feite is hier niets opvallends uit gekomen. De meesten vinden de voorzieningen die ze nu belangrijk vinden ook belangrijk als men nog ouder wordt.

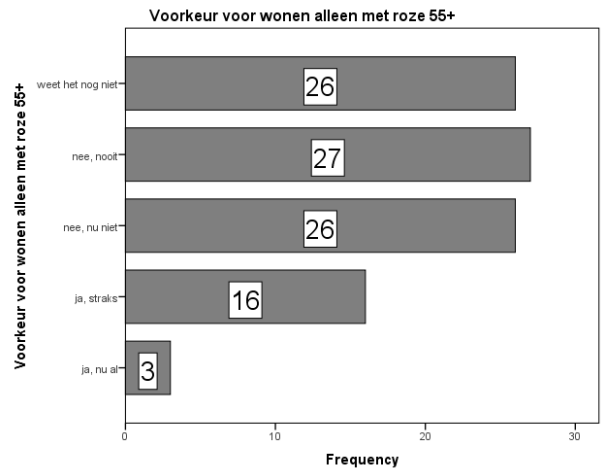
Wel wordt de bereikbaarheid dan meer een issue. Zorgvoorzieningen op loopafstand en een toegankelijk openbaar vervoer worden belangrijker als men ouder wordt.

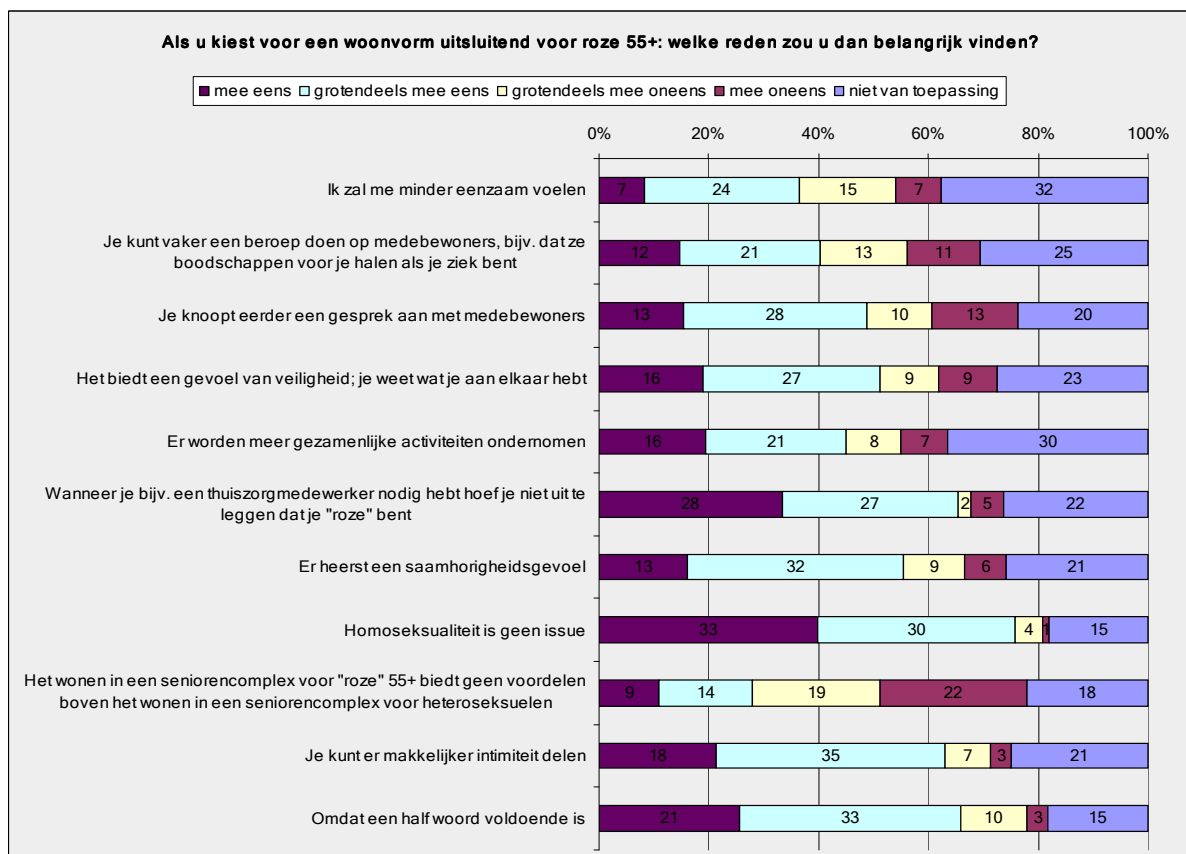
Woonvorm	aantal
seniorenwoning	21
gemeenschappelijk woonproject	31
serviceflat	6
humanistisch wooncentrum 55+	28
aanleunwoning	13
bejaardenhofje	13
particulier kleinschalig	23
anders	8

Uit onze inventarisatie naar de gewenste toekomstige woonsituatie (zie tabel hiernaast) blijkt dat veel respondenten denken aan een vorm van collectief wonen: een gemeenschappelijk woonproject, een humanistisch wooncentrum 55+, bejaardenhofje of een particulier kleinschalig initiatief. Het motto lijkt te zijn: gemeenschappelijk en alles in eigen hand houden.

Willen de respondenten later uitsluitend met andere roze 55+ wonen? In de grafiek hiernaast lezen we de mening van 98 mensen. Ongeveer 25% (27) zegt nooit met uitsluitend roze 55+ te willen wonen. 26 respondenten weten het niet, 26 willen het in ieder geval niet op dit moment. 16 willen het straks wel en 3 nu al.

Respondenten die niet uitsluitend met andere roze 55+ willen wonen zeggen dat bij hen een gedeelde levensvisie de voorkeur heeft boven de seksuele voorkeur. Respondenten die niet uitsluiten dat zij op dit moment of later uitsluitend roze 55+ gaan samenwonen, doen dit vooral om redenen als 'homoseksualiteit is dan geen issue', 'als je een thuiszorgmedewerker nodig hebt, hoef je niet uit te leggen dat je roze bent', 'je kunt er gemakkelijker intimiteit delen' en 'je hebt voldoende aan een half woord'.

Als we de uitspraken relateren aan de antwoorden gegeven op de vraag of zij later uitsluitend met andere roze 55+ willen wonen, dan blijken er bij sommige uitspraken significante verschillen te zijn. In alle gevallen zijn de respondenten die voorstander zijn van een woonvorm met uitsluitend roze 55+ het meer eens met de volgende uitspraken: 'ik zal me minder eenzaam voelen', 'je knoopt eerder een gesprek aan met medebewoners', 'er worden meer gezamenlijke activiteiten ondernomen', 'als je een thuiszorgmedewerker nodig hebt, hoef je niet uit te leggen dat je roze bent', 'je kunt er gemakkelijker intimiteit delen' en 'je hebt voldoende aan een half woord'.

Uit ander onderzoek blijkt dat het voornamelijk vrouwen zijn die de voorkeur geven aan het wonen met alleen roze 55+. Wij vinden deze samenhang niet in ons onderzoek. Movisie in het stuk homo-emancipatie ouderen: "Sommige oudere lesbische vrouwen willen uitsluitend met andere vrouwen samenwonen en veel mannen willen graag in een zo gemengd mogelijke groep samenwonen. De meeste roze 55+ willen niet alleen met 55+ wonen en niet alleen met gelijkgestemden. De angst om zich openlijk te profileren als roze oudere speelt hierbij een belangrijke rol".

Movisie zegt dus dat de voorkeur van de meesten uitgaat naar een mix. Dit hebben we vaker gezien. Maar uit ons onderzoek blijkt dit niet. We hebben de indruk dat in ons onderzoek het deel dat wel met uitsluitend roze 55+ zou willen wonen groter is dan blijkt uit onderzoek van Movisie of Rietvinck.

Ook stelden we een vraag naar de relatie tussen wonen in een woonzorgcentrum en geloofsovertuiging. Als wonen in een woonzorgcentrum aan de orde is, moet dit centrum dan de geloofs- of levensovertuiging aanhangen van betrokkene? "Ja" zeggen 19 mensen, 48 maakt het niet uit en 32 zeggen nee.

Toch zijn van de ondervraagden de meesten nog niet zo ver dat ze willen verhuizen naar een andere vorm van wonen dan de huidige. 70 van de 106 hopen de woonsituatie die ze nu hebben zo lang mogelijk te handhaven. Misschien hangt dit samen met onze groep relatief jonge en gezonde respondenten van 56-65 jaar, al hebben we dit niet expliciet gecheckt. Ook zou hier mee kunnen spelen dat homo's en lesbo's geleerd hebben voor zichzelf op te komen, te vechten voor hun welzijn en hun onafhankelijkheid en zelfstandigheid zo lang mogelijk te behouden.

We hebben wel expliciet gevraagd naar "de mate van onveilig voelen". We vragen of dit is toegenomen. En als het is toegenomen of dit dan te maken heeft met het "ouder worden" dan wel met het roze zijn? Bij verreweg de meesten blijken de onveilige gevoelens niet te zijn toegenomen. Bij wie dat wel zo is ligt dit bij vijf aan het roze zijn maar even vaak aan "ouder worden" of iets anders. Onveiligheid ervaren vanwege roze zijn springt er dus niet uit.

Verder zijn we nagegaan of de respondenten tevreden zijn over de sociale netwerken die ze hebben.

Bent u tevreden over uw sociale netwerk? (n=99)	aantal
ja, ik heb voldoende contact met vrienden/kennissen	80
ja, ik heb voldoende contact met familie/(klein)kinderen	62
ja, ik heb voldoende contact met de buren	60
nee, ik ben niet tevreden	14

Het aantal respondenten dat voldoende contact heeft met vrienden /kennissen is groter dan degenen met voldoende contact met familie/ (klein)kinderen. Klinkt bij het geringere aantal dat

nog voldoende contact heeft met familie de negatieve ervaringen bij coming out door? Judith Schuyf (1996) zegt hierover: "Na het bekend maken van hun homoseksuele geaardheid is, veelal uit onbekendheid of onbegrip, het onderwerp nooit meer ter sprake gekomen of hebben familieleden hem of haar duidelijk te verstaan gegeven er verder over te zwijgen en het niet uit te dragen. Een niet te verwaarlozen deel van de homoseksuele ouderen is hierdoor met de familie gebrouilleerd geraakt".

In ieder geval lijkt het contact met vrienden voor de doelgroep van groot belang. P. Vincenter (2009) merkt op dat "de netwerken van vrouwen voornamelijk uit vrouwen bestaan van hun eigen leeftijd en dan een stuk of 2 a 3. Dit kan betekenen dan ze nu tevreden zijn over hun netwerk maar het maar de vraag is of deze vrienden als ze ouder zijn ook hulp kunnen bieden".

HOOFDSTUK 5. GEZONDHEID EN ZORG

Verantwoording van de vragen

We stelden vragen naar de huidige algemene gezondheid en de verwachting voor de komende vijf jaar. We deden dit om te zien of er de komende periode een extra beroep zou worden gedaan op de zorg. We gingen ook na of roze zijn een drempel opwerpt om zorg aan te vragen.

We peilden van alle 106 de respondenten de mening over hoe zij als roze 55+ aankijken tegen de zorg in de toekomst. Verder inventariseerden we ervaringen met mantelzorg en thuiszorg. Dit om te bepalen welke lering hieruit getrokken kan worden.

De respons

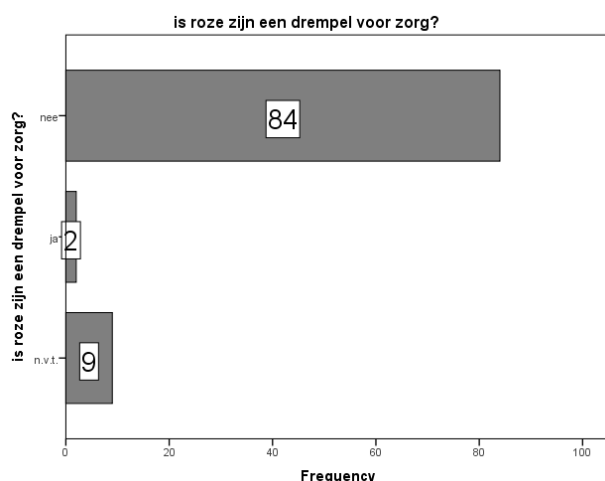
Veel respondenten noemen hun algemene gezondheid in vergelijking met leeftijdgenoten “goed” tot “zeer goed” (88), elf zeggen “matig” en twee noemen hun situatie ronduit “slecht”. Elf mensen hebben deze vraag niet beantwoord. Ouderen boven 65 jaar beoordeelden hun eigen gezondheid niet anders dan de groep 65 jaar en jonger.

Ondanks de huidige goede gezondheid verwacht 25% van alle ondervraagden binnen nu en vijf jaar zorg nodig te hebben. Verhoudingsgewijs zijn het vooral 65 plussers die opmerkten.

De te verwachten zorg betreft een aantal malen de thuiszorg (6 om precies te zijn) maar verder lijken de 55+ zelf ook nog niet te weten waaruit die zorg dan zal bestaan. Waarschijnlijk komt dit omdat ze nu nog in een goede gezondheid verkeren dus dan is de hulpvraag lastig in te schatten.

Onze conclusie is dan ook, dat de respondenten over het algemeen te gezond zijn om serieuze uitspraken te kunnen doen over de zorg, zowel over mantelzorg als over professionele zorg. Hier komt nog bij dat bij sommige vragen in het cluster zorg, een aantal respondenten afhaakten (gelukkig deels weer ingehaakt bij de andere vragen in het cluster). Sommige vragen leveren 88 respondenten op, anderen 95. Misschien hadden we er voor moeten zorgen dat mensen die nu geen zorgvraag hebben sommige vragen konden overslaan. Nu is bij de vragen over thuiszorg en woonzorgcentra vaak geantwoord “niet van toepassing” en dat werkt na een paar vragen niet stimulerend bij het invullen en wellicht dat daarom mensen afhaakten.

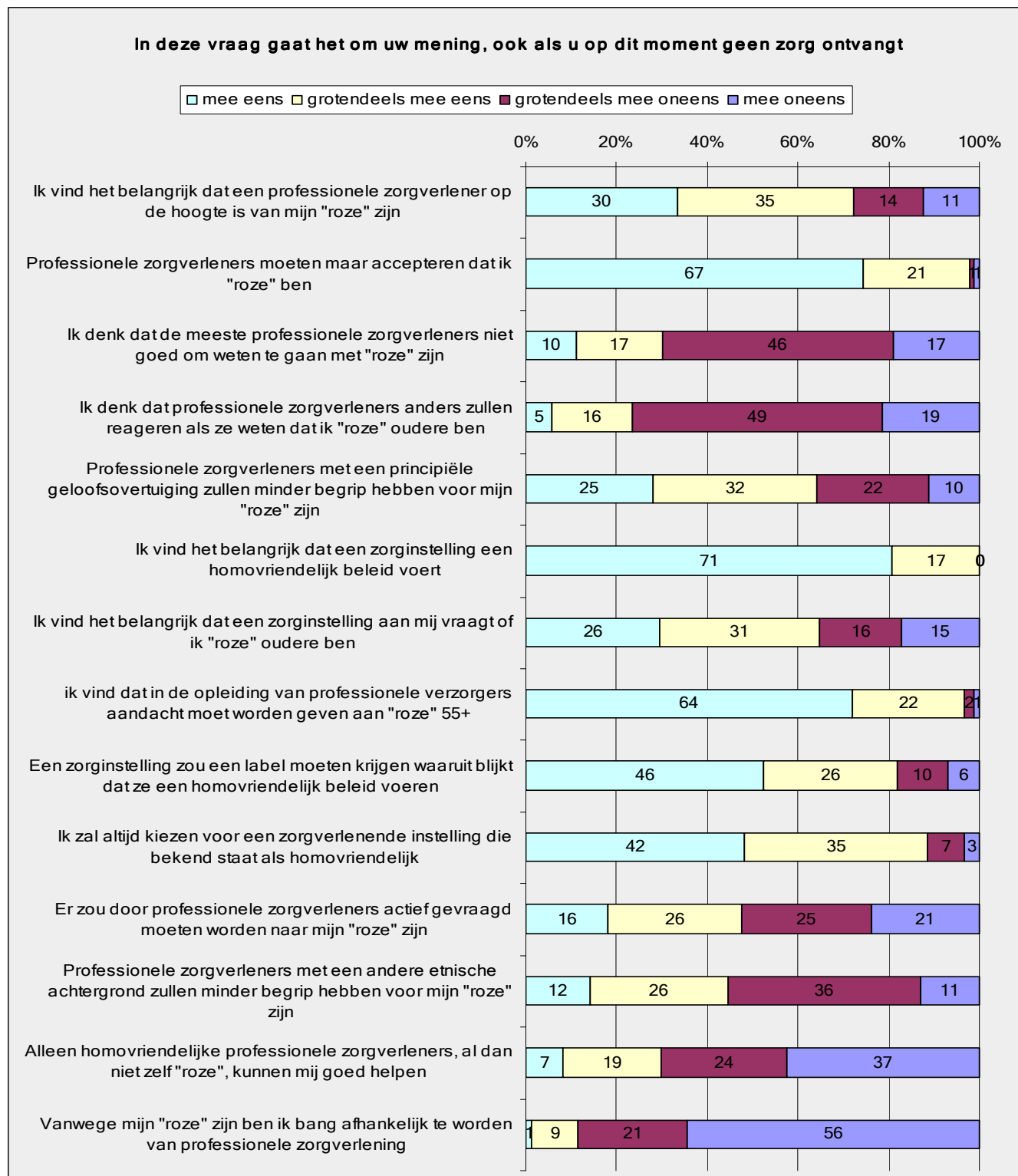
Toch komen er signalen naar voren die het vermelden waard zijn. Op de vraag of roze zijn een drempel opwerpt om zorg te vragen, hebben eigenlijk maar twee respondenten gezegd: ja dat werpt

voor mij een drempel op om zorg aan te vragen (zie grafiek hiernaast). Of deze 55+ zover gaan dat ze tot de groep zorgmijders behoren weten we niet. Zoals we in zijn algemeenheid niet weten of de groep zorgmijders in Haarlem verhoudingsgewijze uit meer roze Haarlemmers bestaat. In ons onderzoek zijn er dus maar twee respondenten waarbij het roze zijn een drempel opwerpt om zorg te vragen. Wat de overige respondenten vinden staat beschreven in de tabel op bladzijde hierna waarin we de mening vragen over uiteenlopende situaties. De cijfers laten zien dat het in meerderheid goed gaat maar ook

dat er nog te winnen valt. Zo geeft 10% van de ondervraagden aan “vanwege hun roze zijn bang zijn afhankelijk te worden van de professionele zorgverlening”. Negen respondenten geven aan dit “grotendeels” te vinden en één onderschrijft de uitspraak “volledig”. Bovendien denkt bijna 25% van alle ondervraagden dat de professionele zorgverleners anders zullen reageren als ze weten dat

betrokkene roze is. Vooral wordt dit gedacht van zorgverleners met een principiële geloofsovertuiging en in mindere mate van medewerkers met een etnische achtergrond. De argwaan tegen zorgverleners met een principiële geloofsovertuiging is groter dan bij zorgverleners met een andere etnische achtergrond. De behoefte aan een homovriendelijk beleid, acceptatie en aandacht voor roze in de opleiding springt eruit.

De tabel hierboven geeft dus aan wat de respondenten *denken*, niet wat ze feitelijk hebben meegemaakt. Het positieve overheerst. Dit komt overeen met de vraag 47 waarin we nagaan wat de leuke kanten zijn van het roze zijn. Het sterke en trotse, kortom het positief beleven ervan overheerst. Dit zou kunnen betekenen dat als er inderdaad een meer homovriendelijk klimaat komt dat zij niet "terug in de kast gaan". De zorgverleners moeten zich naar onze mening voorbereiden op de komst van de aankomende generatie roze ouderen. Deze nieuwe generatie heeft immers haar plaats en respect in de samenleving afgedwongen in de voorgaande decennia en zal niet makkelijk geneigd zijn om 'gedwongen' terug te gaan in de kast of wat dan ook, omdat hun sociale omgeving niet 'roze-vriendelijk' zou zijn. Ons onderzoek geeft aan dat de Haarlemse respondenten heel weerbaar zijn.

Feitelijke ervaringen hebben we ook verzameld. Het gaat dan over de thuiszorg want geen van de respondenten heeft eigen ervaringen met een woonzorgcentrum. Wat leren we van de feitelijke ervaringen met de thuiszorg? We moeten voorzichtig zijn met de uitspraken hierover want er zijn maar 12 mensen die hebben aangegeven ervaring te hebben met de thuiszorg. Van deze 12 geeft 1/3 aan dat de thuiszorgmedewerker anders reageerde vanaf het moment dat bekend werd dat betrokkenen roze is. Waaruit dat anders reageren dan precies bestaat weten we niet want dat hebben we niet gevraagd.

HOOFDSTUK 6. WELZIJN EN DIENSTVERLENING

Verantwoording van de vragen

Hoe beweegt de roze Haarlemmer vanaf 55+ zich in de stad en wat doet hij of zij aan hobby's? Om hiervan een beeld te krijgen stelden we naast vragen over hobby's, ook vragen naar lidmaatschap van een organisatie en toetsten we het bekend zijn met Haarlemse zaken of voorzieningen. We vroegen bijvoorbeeld "welke zaken of voorzieningen wenst u"? En "wilt u meewerken aan het tot stand komen hiervan"? Ook dit leek ons interessant te weten.

Uit alle vergelijkbare onderzoeken lazen we dat de behoefte aan ontmoeten groot is en belangrijk voor het welbevinden en dan met name voor vrouwen. Deze behoefte willen we sterk benadrukken. Ontmoeten vermindert de minderheidsstress en verlaagt de kans op eenzaamheid. Om te weten hoe Haarlem er in dit opzicht voor staat legden we dit ook voor aan onze doelgroep. Heeft Haarlem voldoende ontmoetingsmogelijkheden om andere roze 55+ te ontmoeten? Vindt u ontmoeting belangrijk?

Hobby's, lidmaatschap en ontmoeting

Wat hobby's betreft springen sport en culturele activiteiten eruit. Als het gaat om lid zijn van een organisatie valt op dat de meesten lid zijn van een ideële organisatie en bijvoorbeeld van een sportclub en dat 1 op de 3 lid is van een homo belangenorganisatie.

Zijn er naar uw mening in Haarlem voldoende mogelijkheden om andere roze 55+ te ontmoeten? En vindt u het belangrijk dat er in Haarlem voldoende mogelijkheden tot ontmoeting zijn? Heel belangrijk zeggen 33 respondenten en deze vinden dat er nu te weinig zijn. Ook wordt redelijk vaak geantwoord "beetje belangrijk". Degenene die dit zeggen blijken vaak niet erg bekend met de Haarlemse (on)mogelijkheden.

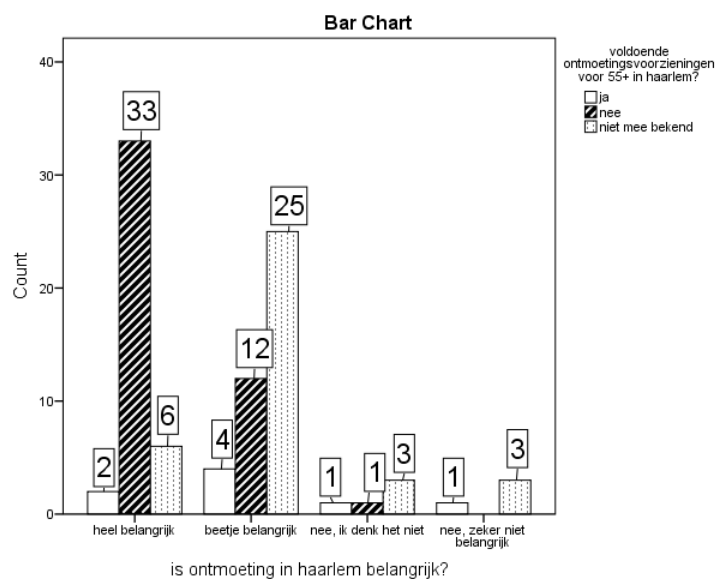
Biedt horeca Haarlem de kans tot het ontmoeten van ook andere roze 55+? Even een citaat uit Movisie homo-

emancipatie: "De homo-horeca is niet gericht op met name oudere

homoseksuele vrouwen. Voor oudere mannen zijn er nog redelijk goede voorzieningen maar oudere vrouwen hebben deze mogelijkheid niet."

Voor vrouwen is er niet een apart café in Haarlem. De behoefte eraan is er volgens ons onderzoek wel. Ook aan een eetclub of cultuurclub.

Van de typisch Haarlemse zaken of voorzieningen waar de respondenten bekend mee zijn vallen drie voorzieningen op: Haarlem Roze Stad (71 'mee bekend' en 16 'mee te maken gehad'), café Wilsons (65 'mee bekend' en 17 'mee te maken gehad'), COC Kennemerland (eveneens 65 'mee bekend' en 27 'mee te maken gehad'). De enige Haarlemse thuiszorgorganisatie die over een Roze Loper beschikt, Spaarnestad Thuiszorg, is bij 30 respondenten bekend en 7 hebben er wel eens mee te maken gehad.

Er zijn een paar voorzieningen die de respondenten veelvuldig noemen: een café, een cultuur- of eetclub en een sociëteit. Vrouwen noemden vaker een café. Mannen zijn in de meerderheid als het

gaat om buddyzorg en willen meedoen aan een telefooncirkel.

Voorzieningen die gewenst worden	Geslacht		Totaal
	vrouw	man	
geen behoefte aan welke voorziening dan ook	12	12	24
telefooncirkel	1	7	8
maatjesproject	6	9	15
sociale media	9	10	19
sociëteit	12	12	24
café	25	16	41
eetclub	16	11	27
cultuurclub	19	14	33
Totaal	44	40	84

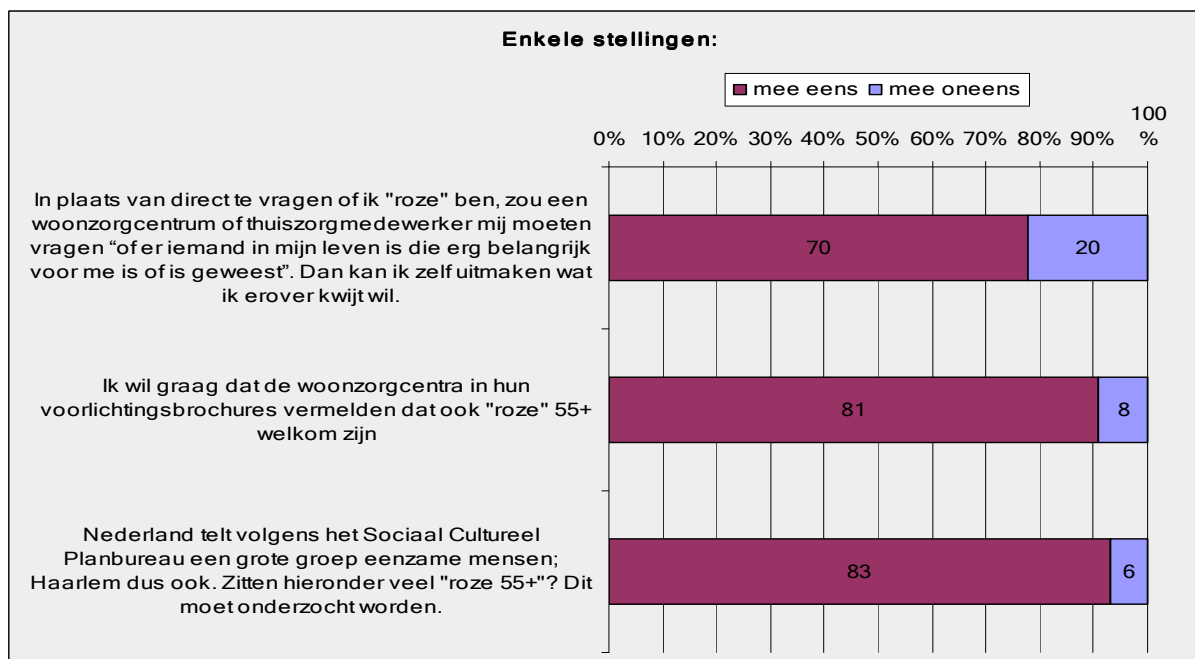
Wilt u zelf meewerken aan het tot stand komen van deze mogelijkheden? Denk aan buddyzorg, eetclub, café, cultuurclub? En zo ja, hoe dan? Met andere woorden: wie wil daadwerkelijk wat doen en wie laat het

liever aan een ander over. Deze vraag is slechts door 67 mensen ingevuld. Maar daar staat tegenover dat er van die 67 er 27 zijn die hieraan wel willen meewerken, vooral in het helpen organiseren.

Als de voorzieningen er zijn gaat u er dan ook gebruik van maken? Van de respondenten die bepaalde nieuwe voorzieningen wensen, zegt het overgrote deel ook van deze voorzieningen gebruik te zullen maken.

HOOFDSTUK 7. ENKELE STELLINGEN

Om voor de zorg praktische aanbevelingen te krijgen legden we drie stellingen voor. Het resultaat is in het volgende overzicht te lezen.

Stelling 1. *In plaats van.....*

Wij kwamen op deze stelling omdat in het vooronderzoek een van de zorgaanbieders aangaf het lastig te vinden over roze te beginnen. Moet je roze aan de orde stellen bij een intake of huisbezoek? Is het niet privé? De suggestie werd toen gedaan om te vragen "Is er in uw leven iemand belangrijk voor u geweest?" Immers dan kan de roze 55+ zelf uitmaken wat hij of zij erover kwijt wil.

Wat vindt de doelgroep hiervan?.

De stelling is beantwoord door 90 respondenten. 70 zijn het eens zijn met de stelling. Het kan zijn dat de 55+ die het er niet mee eens zijn van mening zijn dat het wel meer rechtsreeks gevraagd kan worden. We hebben echter geen toelichting op de stelling gevraagd dus we weten het niet precies. Gezien de 70 die het eens zijn met de stelling raden we toch aan de vraag op deze wijze te stellen.

Stelling 2: *Ik wil graag...*

Deze stelling is ons ingegeven toen een medewerker van een zorgaanbieder aangaf dat haar instelling hiertoe best bereid is. In de hoop dat alle andere woonzorgcentra dit voorbeeld willen volgen, hebben we deze vraag aan de doelgroep gesteld.

Voor 8 respondenten hoeft dit niet en 81 willen dit wel graag.

Voor we overgaan tot de laatste stelling merken we op dat alleen de eerste stelling meer door vrouwen wordt onderschreven dan door mannen. Bij de andere stellingen ligt dit ongeveer gelijk. Bij alle drie stellingen zijn er geen grote verschillen tussen leeftijdsgroepen en opleidingsniveau.

Stelling 3. *Nederland telt ....*

De derde stelling gaat over een mogelijk vervolgonderzoek onder de groep roze 55+ van Haarlem. Nederland telt volgens het Sociaal Cultureel Planbureau over het algemeen een grote groep eenzame mensen. Tijdens ons vooronderzoek kwam dit ook naar voren. Daarbij werd door medewerkers van zorgaanbieders ook aangegeven dat dat de groep zorgvermijders in Haarlem de laatste jaren is toegenomen. Op onze vraag of onder de eenzamen en/of zorgmijders misschien veel roze 55+ zijn moesten de zorgaanbieders ons het antwoord schuldig blijven. Uit nieuwsgierigheid hoe de 55+ hierover zelf denken maakten we hierover een stelling.

Volgens 6 respondenten hoeft de omvang van roze 55+ onder de eenzamen en zorgmijders in Haarlem niet onderzocht te worden, volgens 83 respondenten wel.

Als onderzoekers willen we hier nog aan toevoegen dat hetzelfde op kan gaan voor dak- en thuislozen. Uit Schots onderzoek (Stonewall Scotland, 2009, aangehaald in Movisie, 2011) blijkt dat het percentage roze hoog is onder deze groep. Is dat in Nederland ook zo? Ons is geen enkel Nederlands onderzoek bekend waarin de relatie dak- en thuisloosheid met seksuele voorkeur onderzocht is. Recente onderzoeken van bijv. Rekenkamer over de situatie van zwerfjongeren, belichten dit aspect van dak- en thuislozen ook niet.

Met deze laatste toelichting wordt het tijd voor de conclusies en aanbevelingen.

HOOFDSTUK 8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

1. conclusies

Onze groep respondenten is in ruime meerderheid gezond tot zeer gezond, hoog opgeleid en trots op hun gay zijn. De leeftijdscategorie 55-65 jaar is oververtegenwoordigd.

Structurele aandacht voor de positie van roze senioren is en blijft gewenst.

Het Sociaal Cultureel Planbureau constateert dat homoseksualiteit nooit helemaal gewoon zal worden in een samenleving die wordt gedomineerd door de heteroseksuele norm. Onder de groep roze 55 plussers bestaat een grote behoefte zich te laten zien en te worden erkend.

De helft van homoseksuele mannen en vrouwen past daarentegen hun gedrag in de openbare ruimte aan (één van de focusgroepleden heeft dit zelfcensuur genoemd), waarmee gezegd kan worden dat coming-out een levenslang proces is (SCP Den Haag 2012).

In ons vooronderzoek Roze Out in Haarlem, hoorden we van zorgaanbieders: "We discrimineren niet dus waarom extra aandacht geven aan roze bewoners?" Hierop zeggen wij: "Het gaat niet om extra aandacht maar om het meenemen ervan in het bestaande beleid". Het is geen extra werk, het is een extra focus. In Amsterdam beschikt de Rietvinck over de Roze Loper en in Haarlem beschikken het woonzorgcentrum Reinaldahuis en de thuiszorgorganisatie Spaarnestad over de Roze Loper. De homovriendelijkheid van de Rietvinck blijkt onder andere uit het feit dat er bij ziekte inspraak is van de partner en dat er aandacht is voor het verdriet van de bewoner als de homoseksuele partner is overleden. Dit zijn zo maar twee willekeurige voorbeelden uit een instelling die de Roze Loper heeft.

De respondenten geven over het algemeen lovende woorden aan de gestelde vragen in de vragenlijst, ze spreken hun waardering uit voor het initiatief en vinden dat ze hebben kunnen zeggen wat ze kwijt wilden.

We kunnen in dit onderzoek alleen iets zeggen over de behoeften van de mensen die de vragenlijst hebben ingevuld. Het zichtbaar maken van de behoeften van transgenders en van roze 70+ is niet mogelijk gebleken, omdat ze in onvoldoende mate zijn bereikt.

We kunnen concluderen dat voor de respondenten zichtbaarheid en acceptatie heel belangrijk zijn. Aan de ene kant zien we dat "onveiligheid ervaren vanwege roze zijn er niet uitspringt" maar aan de andere kant dat 3 op de 4 ervaring heeft met discriminatie. Of deze ervaringen met discriminatie ook gemeld zijn aan de betrokken instanties (Bureau Discriminatiezaken Kennemerland en politie) hebben we niet gevraagd.

Het feit dat onder een deel van de respondenten de onveiligheid vanwege roze zijn niet is toegenomen kán positief zijn maar het kan ook het gevolg zijn van wat het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP/Den Haag 2012) stelt, namelijk dat meer dan de helft van de homoseksuelen het gedrag in de openbare ruimte aanpast om negatieve reacties te voorkomen.

Er zijn 55 respondenten die hun email adres hebben achtergelaten in geval we hen nog aanvullende vragen wilden stellen en misschien is dit er dan 1 van.

Woon en leefsituatie

De meeste respondenten hebben de behoefte zolang mogelijk zelfstandig te wonen. Vergeleken met andere onderzoeken zijn er veel roze 55+ die het niet uitsluiten later een woonvoorziening te willen met alleen andere roze 55+.

Een kleine minderheid heeft het geloof behouden en wil later wonen in een woonzorgcentrum met diens geloofs- overtuiging. De behoefte aan bereikbaar openbaar vervoer neemt toe met het ouder worden.

Sociale netwerken

De tevredenheid over het sociale netwerk is hoog. Vrienden worden belangrijk gevonden, mogelijk omdat een deel van de familie, neven en nichten is weggevallen vanwege het afwijzen van het roze zijn.

Gezondheid en zorg

In ons onderzoek hebben we maar twee respondenten die zeggen op grond van roze zijn een drempel te ervaren om zorg aan te vragen.

In het cluster Gezondheid en zorg wreekt zich de ondervertegenwoordiging van de 70+. Over het algemeen zijn de respondenten te jong en gezond om ervaring te hebben met de zorg. Ze zijn later wel van plan openlijk uit te komen voor hun roze zijn in de zorg. Daarbij wordt dan wel verondersteld dat er een homovriendelijk beleid komt waarbinnen acceptatie en aandacht is voor het roze zijn ook in de opleiding.

Opvallend is dat bijna 25% van alle ondervraagden denkt dat de professionele zorgverleners anders zullen reageren als ze weten dat betrokkene roze is. Vooral als de zorgverlener een principiële geloofsovertuiging heeft of een etnische achtergrond.

Er zijn 12 respondenten die al ervaring hebben met de thuiszorg, daarvan ervoeren 4 inderdaad dat de thuiszorgmedewerker anders reageerde toen betrokkene uitkwam voor zijn seksuele voorkeur. We hebben niet gevraagd waaruit dit anders reageren bestond maar vinden het wel opmerkelijk.

Welzijn en dienstverlening

Het draagvlak voor eigen initiatieven op gebied van onderlinge zorg, mogelijkheden voor ontmoeting en culturele activiteiten en inspanningen om toekomstige woonsituaties te scheppen lijkt groot te zijn.

Met name de behoefte aan ontmoeten van andere roze 55+ is groot. Vooral onder vrouwen.

Voorzieningen waaraan behoefte is, zijn: een café, een cultuur- of eetclub en een sociëteit. Alle respondenten geven aan hiervan gebruik te zullen maken en iets minder dan de helft zegt wel te willen meewerken aan het tot stand brengen ervan. Vooral bij het helpen organiseren.

Het aantal respondenten dat zegt behoefte te hebben aan telefooncirkel is laag. Volgens ons begint de telefooncirkel ook pas vanaf 70 jaar en dus is het hier allemaal nog een beetje prematuur gezien de oververtegenwoordiging van de leeftijdsgroep 56-65 jaar. Voor buddyzorg is op dit moment al wat meer belangstelling. Meer onder mannen dan onder vrouwen.

Een op de drie is lid van een homo belangenorganisatie. Dertig mensen zijn bekend met Spaarnestad Thuiszorg die als thuiszorgorganisatie onlangs het certificaat van de Roze Loper heeft gekregen.

2. Aanbevelingen

Aanbevelingen aan de Gemeente Haarlem

Zichtbaarheid, veiligheid en participatie zijn kernwaarden voor de gemeente Haarlem. Welke mogelijkheden bieden deze kernwaarden om de positie van roze bewoners vanaf 55 jaar te verbeteren? De tips die we van de respondenten binnenkregen staan hieronder beschreven, ook hebben we hierbij een aantal eigen ervaringen meegenomen en suggesties uit ander onderzoek. Bijvoorbeeld van Movise zijnde het landelijke kenniscentrum rond roze vraagstukken.

Praktisch uitvoerend zichtbaarheid

- 1) Zorg dat de roze oudere meer in de beeldvorming wordt opgenomen. In de gemeentegids staat nu een foto van twee jonge mannen die trouwen. Met een foto van bijvoorbeeld een woonzorgcentra die de Roze Loper heeft gekregen, zullen ook roze 55+ bewoners zich meer welkom voelen in de stad Haarlem. Maak het mogelijk dat op de gemeentelijke website roze Haarlemmers en andere

belangstellenden links kunnen vinden naar actueel nieuws of naar belangenverenigingen. Movisie heeft speciaal voor dergelijke initiatieven suggesties voor informatie die in de gemeentegids opgenomen kan worden.

- 2) Neem bij algemeen onderzoek in Haarlem, bijvoorbeeld bij de veiligheidsmonitor of de Omnibus enquête ook vragen die de woon- en leefsituatie van roze 55+ betreffen mee. Movisie heeft in het kader van een landelijk project geld gekregen om gemeenten op dit punt gratis te adviseren.
- 3) Op 11 oktober wordt de Nationale Coming-out Dag gevierd. Hieraan kunt u meer aandacht geven door op die dag de regenboogvlag (toelichting hiernaast) uit te hangen en initiatieven te organiseren die daarop betrekking hebben.

Sinds eind jaren zeventig fungeert de regenboogvlag als symbool van de homobeweging en wordt sindsdien o.a. meegevoerd bij de Gay Pride Parades en uitgehangen bij homobars en talrijke andere bijeenkomsten van homo's, lesbiennes en hiermee verwante seksuele minderheden

Beleidsmatig

- 1) Stel, in het kader van herzien diversiteitsbeleid, een aandachtsfunctionaris aan die belast wordt met roze beleid. Laat deze 2 x per jaar lokale belangenvertegenwoordigers van roze 55+ uitnodigen en vragen wat de gemeente voor hen kan doen. Dit alles kan in het kader van het Koplopersbeleid 2012-2014 en verder.
- 2) Vraag organisaties door middel van subsidiecriteria en of aanbestedingscriteria, bijvoorbeeld op grond van de WMO en Welzijn, expliciet om rekening te houden met seksuele diversiteit en de positie van roze 55+. Vraag hen ook om aan te geven *hoe* zij dat doen (of waarom ze besloten hebben om dat niet te doen).
- 3) Onderzoek of er mogelijkheden zijn om een eigen ontmoetingsruimte beschikbaar te stellen voor het COC en andere homo-organisaties in het algemeen en voor roze 55+ in het bijzonder.
- 4) In dit onderzoek geeft 75% van de respondenten aan ooit ervaring te hebben met discriminatie. Zorg daarom dat in samenwerking met Bureau Discriminatiezaken Kennemerland en met de politie de aangiftebereidheid toeneemt want tot nu toe wordt er blijkbaar onvoldoende gemeld.
- 5) De behoefte aan wonen met andere roze 55+ in een wooncomplex, komt sterk naar voren in ons onderzoek. Werk hierin samen met de woningcorporaties en met toekomstige roze bewoners. Het Consortium Roze 50+ (Anbo, COC, Movisie en Vilans) ontwikkelde hiertoe een masterplan. Dus dit kan zo worden aangevraagd. In Haarlem profileert een van de Roze Ambassadeurs zich op het terrein van wonen, die kunt u als aanspreekpunt gebruiken.

Aanbevelingen aan homobelangenorganisaties.

Haarlem Roze Stad heeft veel potentie losgemaakt die vraagt om effectuering en continuering van beleid en het zoeken van de juiste partners daarbij.

Praktisch uitvoerend

- 1) De behoefte aan ontmoeten blijkt ook in dit onderzoek significant aanwezig. Om verschillende redenen, zoals het tegengaan van vereenzaming en het verlagen van minderheidstress, is het nodig dat er voldoende mogelijkheden voor ontmoeting zijn of komen. Stimuleer het opzetten van ontmoetingsplekken voor roze 55+ bijvoorbeeld een café. De bereidheid onder de doelgroep om te helpen bij het organiseren hiervan is groot.
- 2) Organiseer roze 55+ gespreksgroepen, thema-bijeenkomsten, etc.
- 3) Buddyzorg leeft onder de respondenten. Onlangs zijn mogelijkheden voor subsidie voor deze begeleidingsvorm beëindigd. Mochten er wel opnieuw mogelijkheden komen dan is het zinvol samen te werken met de mantelzorgorganisatie terwijl bij de vrijwilligerscentrale hiervoor vrijwilligers kunnen worden geworven.
- 4) Werk rond de telefooncirkel samen met Haarlem Effect en Dock. Of zet eventueel zelf een roze telefooncirkel op voor roze 70+.

Beleidsmatig

- 1) Wat genoemd is onder praktisch uitvoerend punt 1 past ook hier vanuit beleidsmatig opzicht.
- 2) Zorg dat meer roze 55+ lid worden. Neem vervolgens een of meer vertegenwoordigers op in het bestuur van de belangenorganisaties.
- 3) Intern kan er meer positieve aandacht komen voor biseksuelen, transgenders en de groep 70+. Heet hen welkom en zorg voor meer cohesie binnen de roze groep.
- 4) Zoek (meer) mogelijkheden voor samenwerking met andere relevante actoren als Bureau Discriminatiezaken Kennemerland, GayHaarlem.nl en Roze Ambassadeurs.
- 5) Ga gelegenheidsallianties aan met Anbo Roze en de Samenwerkende Bond Ouderen met als doel de positie van roze 55+ te versterken.

Aanbevelingen aan de thuiszorg en de woonzorgcentra

Veel aanbevelingen voor de thuiszorg komen ook terug bij de aanbevelingen voor de woonzorgcentra. De woonzorgcentra krijgen de extra aanbeveling aan zorgverleners om hun eigen roze zijn niet te verbergen aan de bewoners.

Praktisch uitvoerend

- 1) Neem het intakebeleid onder de loep en kijk nog eens zorgvuldig naar de vragen die nu gesteld worden bij de intake. Stel roze zijn als open vraag. Vraag bijvoorbeeld "is er in uw leven iemand belangrijk voor u geweest?" Dan kan betrokkene zelf uitmaken wat deze hierop antwoordt. Vraag niet vanuit een gemakkelijke aannname naar kleinkinderen. Vraag of cliënten een partner hebben in plaats van heeft u een man (bij vrouwen) of andersom.
- 2) Zet in de voorlichtingsbrochures dat je roze 55+ hartelijk welkom heet.
- 3) Organiseer in navolging van of in samenwerking met het Reinaldahuis activiteiten voor de groep roze senioren.

Beleidsmatig

- 1) Zorg dat de kans kleiner wordt dat medewerkers afwerend/afkeurend reageren als bekend is dat iemand roze is. Zet daartoe homoseksualiteit op de agenda van het interne opleidingsprogramma voor personeel en maak het integraal onderdeel van het organisatie- en personeelsbeleid.
- 2) Investeer in het personeel zodat ze bekend raken met roze, regel dat er tijdens de opleiding ook eens een roze oudere wordt uitgenodigd iets te vertellen. Verlang van medewerkers dat zij de instellingsfilosofie waarvan homovriendelijkheid onderdeel is onderschrijven en daar loyaal aan zijn. Ouderenbond, Anbo, COC, Movisie en Vilans hebben recent gezamenlijk het initiatief genomen voor een training. Vanaf dit najaar kunnen medewerkers van zorgcentra hieraan meedoen.
- 3) Maak zichtbaar in het beleid en visie van de instelling dat roze senioren welkom zijn. Bijvoorbeeld in het voorlichtingsmateriaal.
- 4) De behoefte aan homovriendelijke instellingen is enorm groot. Ga op voor de certificering van de Roze Loper (e.e.a. kan worden gerealiseerd met behulp van het landelijk Consortium Roze 55+). Er zijn reeds enkele organisaties voorgegaan in het verkrijgen van de Roze Loper.

Aanbevelingen aan de welzijnsorganisaties

- 1) Bij ontmoeting gaat het in de grond van de zaak ook om het voorkomen van eenzaamheid en veilig voelen. Stimuleer het opzetten van ontmoetingsplekken voor roze ouderen, bijvoorbeeld een café, een eetclub of bijeenkomsten rond culturele onderwerpen. Maak hierbij gebruik van de ruime bereidheid voor actieve participatie van de doelgroep.
- 2) Homo-organisaties kunnen zelf een roze telefooncirkel opzetten en dit aanbieden aan de 70+, maar de welzijnsorganisaties Effekt en Dock hebben op dit terrein projecten opgezet. Ook kan er worden samengewerkt met de vrijwilligerscentrale rond bepaalde buddyprojecten voor roze ouderen.

- 3) Onderzoek de mogelijkheden voor het verkrijgen van een roze loper voor welzijnsorganisaties. Kennis hieromtrent is verkrijgbaar bij het landelijke Consortium Roze 55+ (Anbo, COC, Movisie en Vilans).

Aanbeveling algemeen

De groep bi-seksuelen, transgenders en 70+ zijn ondervetegenwoordigd in ons onderzoek. Waar de eerste groep in vergelijking met de bereikte groep respondenten waarschijnlijk geen sterk afwijkende zorgvraag heeft, heeft de groep transgenders dat waarschijnlijk wel. Vooral met betrekking tot de bejegening. Daarom is aanvullend onderzoek nodig onder de transgenders.

Onder 70+ is ook meer onderzoek nodig omdat dit over het algemeen de leeftijd is waarop er ervaring komt met de zorg. Over deze groep en hun specifieke kenmerken, zoals we deze wel hebben vastgesteld bij 55-65 jaar, hebben we nu te weinig kunnen zeggen.

Dus: gemeente, woonzorg en thuiszorg, maak via co-financiering onderzoek naar transgenders mogelijk en naar roze 70+. Neem hierbij de wenselijkheid van ketenbenadering mee en inventariseer onder andere of er onder zorgmijders en onder dak- en thuislozen relatief meer roze zijn.

Tot slot een laatste aanbeveling voor de gemeente: Regel dat er jaarlijks op 11 oktober een themabespreking is, georganiseerd door de gemeenteraad in samenwerking met de belangenorganisaties, over het roze beleid rond welzijn, wonen en zorg. Opdat, hetgeen Haarlem Roze Stad op gang heeft gebracht, een positief vervolg blijft vinden in Haarlem.

GEBRUIKTE EN GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- *“De staat van Haarlem – speciale uitgave”*, Haarlem Onderzoek & Infoflizzz/Haarlem, z.j.
- *“Homo niet terug in de kast”*, Haarlems Dagblad, d.d. 30-04-2011
- *“roze Loper – vragen Kiwa Tolerantiescan”*, (2011) COC Nederland/z.p.
- Campen, C. van, (2008), *“Grijswaarden – monitor ouderenbeleid 2008”*, SCP/Den Haag, juni 2008
- Dankmeyer, P, M. Hermans, (2011) *“Gratis LHBT-beleid – handreiking homo-emancipatie”*, Movisie/Utrecht
- Heijer, R. den, (2009) *“De behoefte aan woonvoorzieningen voor homoseksuele ouderen (m/v) in Nederland”*, EuMaG/Amsterdam
- Hermans, M (redactie), J. Renkens, H. Felten, J. Schuyf, (2011) *“Gezondheid – Handreiking homo-emancipatie”*, Movisie/Utrecht
- Keuzenkamp, S., N. Kooiman, J. van Lisdonk, (2012), *“Niet te ver uit de kast – Ervaringen van homo- en biseksuelen in Nederland”*, SCP/Den Haag
- Klerk, M. de, (2004), *“Zorg en wonen voor kwetsbare ouderen – rapportage ouderen 2004”*, SCP/Den Haag
- Pijnappels, C., E. Finnema, (2011), *“Woonwensen roze 55+ in Rotterdam – een kwalitatief onderzoek naar de woonwensen van homoseksuele ouderen in Rotterdam”*, Kenniscentrum Zorginnovatie, Hogeschool Rotterdam/Rotterdam
- Schuyf, J, R. Stoop, (2009), *“Beleidsmogelijkheden ten behoeve van oudere homoseksuelen – Factsheet Ouderen en homoseksualiteit”*, Movisie/Utrecht
- Schuyf, J., J. Versteegen (red.), (2011), *“De roze oudere is bijna een gewoon mens – Groenboek Tweede roze Belweek”*, Consortium roze 50Plus, ANBO, COC Nederland, Movisie, Schorer/ Utrecht
- Stevenson, T., L. Jardon, (2009) *“Understanding the housing needs and homeless experiences of LGBT in Scotland”*, Stonewall Scotland/Glasgow
- Vincenten, P. (2009) *“Behoeften worden zichtbaar – een verkennend onderzoek naar de leefstijlen van 55+ lesbische vrouwen en hun behoeften op het gebied van zorg en welzijn”*, Movisie/Utrecht